

ԱՐՁԱՔԱՆԷՐ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՄ Է ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրիկն է հիշ սուրբ: Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է «ԱՐՁԱՔԱՆԷՐ» Խմբագրատանը և Կենտրոնական Դրամաճառանոցում: Ստարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлис. Редакция „Арцаганъ“.

Առանձին համարները 15 Կ.

Յայտարարութիւնների բաւին 2 Կ.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան ապաստանարանը: — Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովի բացումը: Նամակ խմբագրին: Անդլիական եկեղեցի: Եգիպտահայոց վիճակը: Գաւառացի ուսուցիչները կողմը: Հ. Արսէն Սուքրեանի մահը: Ուսուցչական Ժողովին աջակցողների թիւը: Թիֆլիզի թէմի ուսումնարանները: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՍՏԱՆԱՐԱՆԸ

Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Ընդհանուր Ժողովի վերջին նիստում (մայիսի 7) ներկայացուեցաւ մի նախագիծ Ապաստանարանի, որ լիջեալ ընկերութիւնը միտք ունէ բանալ Թիֆլիսում: Ժողովը որոշեց նախապէս տպագրել այդ նախագիծը և ապա վերջնական քննութեան ենթարկել: Համաձայն սորա՝ «Արձագանքի» (№ 26), ինչպէս և միւս հրատարակութեանց մէջ, արդէն տպագրուեցաւ նախագիծը և այսօր պիտի կայանայ Ընդհանուր Ժողովի նիստը լիջեալ առաջարկութիւնը վերջնական կերպիւ քննելու և հաստատելու համար:

Ուստի պարտք ենք համարում քանի մի խօսք ասել, նախ քան այսօրուայ Ընդհանուր Ժողովը որ և իցէ վճիռ կայացնէ վերոյիշեալ Ապաստանարանը բանալու վերաբերութեամբ: Մենք չենք հերքում, որ քաղաքիս զանազան դպրոցներում բազմաթիւ Հայ ուսանողներ կան, որոնք ոչ տուն ունին, ոչ տեղ, ոչ կերակուր, ոչ հագուստ և ոչ որ և իցէ միջոց այդ կարևոր պիտոյքները հոգսլու: Դոքա կամ տեղացի են, կամ գաւառներէից, կամ որը և կամ լոկ չքաւոր: Չեւք կարճառել, օգնել դոցա, հոգալ գոնէ նիւթականը, որպէս զի արգելք չունենան շարունակել իրանց ուսումը—այդ պահանջում է թէ մարդասիրութիւնը, թէ ազգասիրութիւնը և թէ ընկերասիրութիւնը: Մասնակցել այդպիսի մի բարի գործին պարտական է ամէն մի անհատ ա-

ռանձնապէս, նա մանաւանդ բարեգործական նպատակ ունեցող մի ընկերութիւն: Եւ ահա մեր նորահաստատ Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը, ըստ իւր վսեմ կոչման, շտապում է օր առաջ իրագործել մատաղ Հայ ուսանողներին ձեռք կարկառելու գործը, որոյ համար արդարեւ արժանի է շնորհակալութեան: Սակայն և այնպէս, մեզ թւում է թէ Ընկերութիւնը չպէտք է հասնի իւր բարի նպատակին:

Նախ և առաջ մի թեթեւ քննութեան ենթարկենք նոյն իսկ նախագիծը, որ շատ պարզ է և բնդամէնը բաղկացած է 11 §§: Ապաստանարանը բացվում է առայժմ 20 Հայ աշակերտների համար, որոնք կլինեն Ներսիսեան Հոգևոր Դպրանոցի և այլ ուսումնարանների չքաւոր աշակերտներ (§ 1 և 3): Այս որոշման հիման վերայ կարող է մտնել այդ հաստատութիւնը թէ Ներսիսեան Դպրանոցի աշակերտը, թէ քաղաքիս զմնազիանների ուսանողը, թէ ծխական դպրոց երթեկողը և թէ քաղաքիս արհեստանոցի աշակերտը: Կարող է պատահել, որ լիջեալ քան ուսանողները 6 կամ 7 տեսակ տեսակ դպրոցների աշակերտներ լինեն: Կարող է պատահել որ դպրոցների տարբերութեան հետ միասին բոլորովին տարբեր լինին միմիանցից և նոցա դասատուները, ապա ուրեմն և տարիքը: Վերջապէս որոշուած չլինելով նախագիծի մէջ թէ որ սեռի համար է ապաստանարանը, իրաւունք ունինք ենթադրելու, թէ այդտեղ պիտի ընդունուին նաև ուսանողուհիք, որոնց մէջ նմանապէս պակաս չէ չքաւորների և կարօտների թիւը: Սակայն եթէ երկու սեռերի միատեղ բնակութեան ենթադրութիւնը թողնենք մի կողմը, այնուամենայնիւ արդէն 20 թէև միասեռ ուսանողաց տարբեր ուսումնարաններ երթեկիլը, զանազան դասատանց պատկանիլը և տարբեր տարիքի տէր լինելը կարող են այնպիսի հետեւանքներ ունենալ, որոնց առաջն առնել անկարող է ամենախիստ հսկողութիւնը, ուր մնաց թէ նախագիծ գորութեամբ (§ 6) 20 ուսանողաց վրայ նշանակած է մի վերահսկող, որ պէտք է բնակուի նոյն ապաստանարանում առանց հերթակալի:

Միւս կողմից՝ եթէ Ապաստանարանի 20 աշակերտները զանազան դպրոցների և տարբեր դաստանց ուսանողներ են, անյարմար պէտք է լինի դոցա պարապել մի սենեակում, միասին, որ միևնույն ժամանակը, ըստ նախագծի, սեղանատունն է (§ 5): Բացի այդ, ընկերութիւնը շատ պիտի դժուարանայ իւր ենթադրած 2500 ռուբլիով թէ բոլոր ծախսերը հոգալ և թէ այնպիսի մի կենդրոնական տեղ բանալ իւր Ապաստարանը, որ իւր բոլոր յարմարութեանց հետ, զանազան դպրոցների երթևեկող ուսանողներին էլ հեշտութիւն պատճառէ: Գալով կերակրուելու ձևի և տեսակի խնդրին, Ընկերութեան խորհուրդը յետոյ պիտի կազմէ հարկ եղած կանոնները և հրահանգները: Այս կետում բուսականութիւն տալ ուսանողաց և բաւարար գտնուիլ իւր կողմից՝ գիւրութեամբ չը պէտք է կարողանայ խորհուրդը:

Սակայն, և որ ամենագլխաւորն է, այսպիսի Ապաստարանը միանգամայն անխորհուրդ, ուր մնաց թէ նաև վնասակար հիմնարկութիւն է համարուում ներկայ կենսական պահանջների վերաբերութեամբ: Գիշերօթիկ վարժարանների վնասը մեր ժամանակներում արդէն քաջ ճանաչուած է: Զրկելով մանուկին «ընտանեկան» ասած կեանքից, հեռացնելով նորան կանանց (մայր լինի, թէ օտարական, միևնույն է) խնամատարութիւնից և ազգեցութիւնից, կոպտացնելով և բիրտացնելով նորա բնութիւնը, գիշերօթիկ հիմնարկութիւնները այն բարոյական ախտերն են յառաջ բերում, որ յետոյ ամենաճանր հետեւանքները ունին թէ ճարակութեան և թէ մարդկային ընկերութեան համար: Նւ այս է պատճառը, որ մեր օրերում ամեն կերպ խորշում են մարդիկ իրանց որդւոցը գիշերօթիկ վարժարանները տալ, և սոցա թիւն էլ, ի դէպ է տեսլ, օրէ ցօր պակասում է այսօր: Սակայն, հերքելով որ և է գիշերօթիկ հիմնարկութեան օգուտը 8—17 տարեկան տղայոց համար, մենք չենք նուաստացնում չքաւոր ուսանողաց օգնութեան կարևորութիւնը: Մենք կցանկայինք միայն, որ չիշեալ Բարեգործական Ընկերութիւնը թէ խորշէր միջնադարեան կաթոլիկների վանքական հիմնարկութիւններից և թէ աւելի մեծ յաջողութեամբ հասնէր իւր բարի նպատակին, որ է հեշտացնել չքաւոր հայ ուսանողաց նիւթական կեանքը՝ յօգուտ նոցա ուսման: Այս ընկերութիւնը գիւրութեամբ կարող կլինի իրագործել նաև առանց Ապաստանարանի, իւր բոլոր ծանրութեամբ և պատասխանատվութեամբ հանդերձ:

Եթէ խնդիրը կերակուրին է վերաբերում, պէտք է բանալ մի ճաշարան, ուժան և առողջ կերակուրներով, ինչպէս, օրինակ, բացուած կան մեծամեծ քաղաքներում չքաւոր ուսանողաց համար:

Եթէ բնակարանի վերայ է խօսքը, այն ժամանակ խորհուրդը աւելի հեշտացրած կլինի իւր գործը, եթէ 20 ուսանողներին երկու երեք հոգւով յանձնէ քաղաքիս

համեստ, բարոյական, թէև խեղճ գերդաստաններին և վճարէ պէտք եղած վարձը, իբրև թոշակ (ստեպենդիա) և երբեմն երբեմն վերահսկողութիւն սւնենայ նոցա կենաց վերայ: Կարող է լինել, որ նոյն գերդաստանները յանձը կառնեն նաև կերակրել ընդունած ուսանողներին, որով ընկերութիւնը ազատուած կլինի ճաշարան բանալու ծանրութիւնից և կբաւականանայ միմիայն իւր դրամական նպաստով: Այսպիսով ընկերութիւնը միանգամից հասած կը լինի երկու նպատակի. թէ ուսանողը չի հեռանալ գերդաստանական-ընտանեկան ազգեցութիւնից և թէ չքաւոր գերդաստանը օգնութիւն կլինի ստացած ընկերութիւնից, որոյ խնամքը այդպիսիների վերայ ևս է տարածվում ըստ կանոնադրութեան: Խորհուրդի գործն է որոշել, թէ ուսանողաց որի համար վճարել միայն տան վարձը, որի համար տան և կերակուրի վարձը:

ՀԱՄԲՈ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԲՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՅՈՒՄԸ

Հայոց Բնդհանուր Ռուսացական Ժողովը պաշտօնապէս բացուած է արդէն. չ'հաշւելով դաժան շոգերին, տեղերի հեռաւորութեան և ժամանակի անյարմարութեան, չ'հաշւելով որ ամենայն տեղ, ուր միայն կայ Հայոց ուսումնարան, դաժան պատճառներով վտանգաւոր է համարվում այդ ուսումնարանի բացումը ժամանակից ուշ, սեպտեմբերի մէկէն յետոյ, որովհետեւ հայ ծնողը, առանց զնախառել կարողանալու չեղածութեան պատճառները, իսկոյն տեղաւորում է իւր որդին այս կամ այն մասնաւոր կամ ոչ մասնաւոր ուսումնարանում, չ'հաշւելով և ուրիշ բազմաթիւ արդեւորներ՝ Հայոց մասնաւորական դրծով պարսպադր անձանց մեծամասնութիւնը խուսն բազմութեամբ ներկայացել է Ռուսացական Ժողովի պարապմունքներին մասնակցելու: Ահա մասնաւորութիւնը և ոչ բնդհանրութիւնը... Թէև շատ ուսումնարաններ ուղարկել են մե՛ շատերը մի քանի պատգամաւորներ, բայց և այնպէս, որքան կարողացանք տեղեկանալ, քիչ չեն և այն ուսումնարանները, որոնք ոչ մի պատգամաւորներ չեն ուղարկած: Սրբնա՛հ Հայոց Բնդհ. Ռուսաց. Ժողով ասելով մենք հատկապէս էինք, թէ այդ Ժողովին պիտի շնորհ անեն մասնակցել և ծախկատանի Հայոց ուսումնարանական հիմնարկութեանց ներկայացուցիչները. մենք լսում և հաւատում էինք, որ Միացեալ ընկերութիւնը պիտի ուղարկէ իւր պատգամաւորը, մենք ենթադրում էինք, որ Կ. Պոլսը, Զմիւռնիան, Վանը, Կորինը անպատճառ ներկայացուցիչներ կունենան Ժողովի մէջ. սակայն բացի պ. Մեղաւորեանից Էթմէքճեանը և Խուշպուլեանը, որոնք իբրև հիւր գանվում են Ժողովում, տաճկահայոց մեծամասնութիւնը Հայոց Բնդհ. Ռուսաց. Ժողովի մէջ միանգամայն մասնակցութիւն չունի. ուս շատ ցուալի է: Ժամանակն էր և շատ չարմար ժամանակն էր կապել այդ երկու վաղուց անջատուած եղբայրներին մտաւոր կապով, շարաբերութիւն և համեմատութիւն հաստատել նոցա մէջ, փոխ առնել և փոխ տալ տեղեկութիւններ, կարծիքներ, հմտութիւններ:

Դէպքից և ժամանակից, տարարադատար, օգուտ քաղել չկարողացանք և աններելի ու դատապարտելի ոխալ արինք: Շուտով արդեօք կարող պիտի լինինք մի աշակերտի ժողով կազմել, հեշտութեամբ են կազմվում դոքա, միշտ կը դուռնենք աշակերտի դործին հոգով նուիրում անձինք, ինչպիսի են նախապարտադրող մասնաժողովի չարգելի անդամները, որոնց ջանքերին միայն պարտական ենք դիմել, եթէ այժմ այս ժողովը բացուած ենք տեսնում: Շատ կասկածելի է: Կանցնեն տարիներ, դուցէ տասնեակ տարիներ և մենք, որ աշխատանք չաշխատեցինք մեր յետին խելքով, կափոտանք, որ նիւթական միջոցներ, բարոյական և ֆիզիքական ահադին աշխատանք գործ դնելուց չետոյ ևս՝ չկարողացանք դոնէ ըստ մտաւորականին մօտենալ մեր եղբորը, տալ և ստանալ, տալ և լսել, սիրել և սիրուիլ:

Այսպէս ահա, մենք տեսնում ենք, որ Հայոց Ընդհ. Ուսուց. Ժողովը դարձեալ մասնաւոր կերպարանք ունի, նա միմիայն ուսուսՀայոց Ընդհ. Ուսուց. Ժողով է: Բայց ինչ էն ատու. նոյն իսկ ուսուսՀայերի վերաբերութեամբ Ժողովը ընդհանուր չպիտի կարողանայ կոչուիլ, որովհետեւ նորա մէջ չկան շատ քաղաքների և վիճակների ներկայացուցիչներ: Որքան մեզ յայտնի է՝ Ղզլարը, Հաշտարխանը, Նոր-Նախիջևանը, Էջմիածինը և ուրիշ շատերը խուսափել են Ուսուցչական Ժողովին մասնակցելուց, ոմանք մասամբ և ոմանք զլիսովին: Այս դիպուածում մանաւանդ անհասկանալի է Էջմիածնաց Զեմարանի ուսուցչների արարքը, որ ընդհանուր խօսակցութեան և դժգոհութեան նիւթ է դարձած: Եւ արդարեւ ինչով պէտք է բացատրել այն երեւոյթը, որ հէնց այն անձինք, որոնց ներկայութիւնը Ժողովի մէջ ամենից աւելի հարկաւոր էր, որոնք թէ իրանց կրթութեամբ, թէ երկարատեւ ծառայութեամբ ուսումնարանական կեանքի մէջ և թէ վերջապէս այն պատճառով որ այժմ մեր հայերիս մէջ եղած ամենաբարձր ուսումնարանի ղեկավարողները, վարդապետողներն են, խուսափելով խուսափում են Ընդհ. Ուս. Ժողովին մասնակցելուց և աշակերտով ջլատում և վնասում են նորա գործունէութեանը: Մենք չենք կարող համաձայնուիլ այն անձանց հետ, որոնք այդ բանը բացատրում են Զեմարանականների թուլութեամբ և անգործութեամբ. ոչ, այդ տեղ, մեր կարծիքով, պէտք է մի բոլորովին այլ պատճառ որոնել: Անկարելի է ենթադրել, որ ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետը, որ աշակերտի Հայրական գթութեամբ շնորհեց Ժողովին իւր բարոյական և նիւթական օգնութիւնը, հրամայէր բանալ Զեմարանը ճիշտ այն ժամանակ, երբ բացվում էին Ուսուցչական Ժողովի պարապմունքները, չէ կարելի ենթադրել, որ եթէ Զեմարանի պատեսչը յատարարութեամբ ներկայանար Վեհափառին, նա անմիջապէս չ'որոշէր չետաձգել 15—20 օրով Զեմարանի բացումը և ամբողջ խմբով ներկայ և մասնակից լինիլ Ուսուց. Ժողովի պարապմունքներին: Մինչդեռ այժմ այն մարդիկ, որոնք իսկապէս կարեւոր էին մեզ, որոնք Ժողովը ղեկավարելու, առաջնորդելու ամենագլխաւոր գործիչները պիտի հանդիսանային, ժայլում են իրանց բացակայութեամբ:

Բայց թողնենք այս տխուր խորհրդածութիւնները և անցնենք Ժողովի բացմանը:

Օգոստոսի 19-ին երեկոյեան ժամը վեցին դանադան տեղերից եկած 40-ի չափ ուսուցիչներ և ուսումնարանների պատգամաւորներ Կարգադրիչ յանձնաժողովի հրաւիրանօք Ժողովուած էին Գալիանիան օրիորդական ուսումնարանի դահլիճը ընդհանուր Ժողովի համար երկու ատենապետ ընտրելու: Այս Ժողովում կարգադրիչ մասնաժողովի պատուելի նախագահը, բժշկապետ պ. Միք. Շահպարտեանը,

Վեհափառ կաթողիկոսի կոնդակը կարդալուց չետոյ, համառօտ հաշիւ տալուց մասնաժողովի գործունէութեան մասին և յայտնեց թէ որչափով և ինչքան համակրութիւն և օժանդակութիւն է դուրս եկել նա մեր նորահաստա ընկերութիւններէ, առանձին անհատների և առհասարակ բոլոր հասարակութեան կողմից: Այնուհետեւ պ. Նախագահը, յայտնելով՝ որ կարգադրիչ յանձնաժողովը անօրինակ է, որոնք չաջողակ յառաջդիմութեան համար, ընտրել երկու ատենապետ որպէս օգնականներ նախագահ պ. Բարխուդարեանին և երկու քարտուղար, առաջարկեց իրիոյն և եթէ ձեռնամուխ լինել ընտրութեան:

Աւելորդ էմ համարում հաշիւ տալ տեղի ունեցած վեհաճարանութիւնների և արտայայտած կարծիքների վերաբերութեամբ. դը յայտնեմ միայն որ Ժողովը ձայների բացարձակ առաւելութեամբ ատենապետ ընտրեց պ. Սեդր. Մանդինեանին և Յ. Չիլիանեանին: Ընտրութիւնը մենք մասամբ անյաջող ենք դանում և այդ մասին դատապարտում ենք պ. Սեդր. Մանդինեանին ջերմ պաշտոյների անհեռատեսութիւնը, կապրելը: Պ. Սեդրակ Մանդինեանը, որպէս մասնագէտ մանկավարժ, պէտք է եռանդոտ մասնակցութիւն ունենար օրինակելի դատաւարութիւնների, նախագծերի քննութեան, դատադրքերի ընտրութեան և այլ հաշտարար խնդիրների լուծման մէջ. նա շարունակ պէտք է բազմած լինէր ընդդիմախօսական աթոռի վերայ և այդ տեղից պէտք է լուսաբանէր Ժողովի քննութեանն ու վճռին առաջարկած հարցերը. իսկ այժմ... դուք հակառակ նոյն իսկ ընտրուողի կամքի, բազմեցրելք նորան նախագահական աթոռի վերայ և մի մեքենայական գեր տալով նորան, բերանը կապեցիք ու մի կողմ դրիք: Այժմ պ. Սեդրակ Մանդինեանը կամ պէտք է անգործութեան դատապարտուի կամ ամենայն ըստի իջնի իւր նախագահական աթոռից՝ իւր տեղը ուրիշին տալով, վեհաճարանութեան իրաւունք ձեռք բերելու համար: Հասկանալի է, որ աշակերտով պ. Մանդինեանը՝ մի ձեռքով երկու ձմերուկ բռնողի նման, ոչ մի արդիւնք և օգուտ տալ չ'պիտի կարողանայ: Ժողովի համար սա ի հարկէ կորուստ է: Այս կէտից պ. Չիլիանեանի ընտրութիւնը դարձեալ յաջողակ կարելի է համարել:

Երանի թէ մենք սխալուած լինինք: Երանի թէ Ուսուց. Ժողովի յառաջընկաց նիստերը արդարացինն Ժողովականների յոյսը դէպի նորընտիր ատենապետները և մենք ստիպուած լինինք սխալուած հրատարակել մեզ: Սպասենք:

Ամուսն քսանին, համաձայն յայտարարութեան կարգադրիչ մասնաժողովի, տեղի ունեցաւ Ուսուցչական Ժողովի հանդիսաւոր բացումը: Վանքի մայր եկեղեցում առաւօտեան ժամը 10-ից սկսուեցաւ սուրբ պատարագը, որից չետոյ հանդիսականների խումբ բազմութիւնը դիմեց դէպի առաջնորդարանի դահլիճը: Դահլիճը հարսուլին պատի մօտ առանձին սեղան էր դրած մամուլի ներկայացուցիչների համար: Կաշխատենք վրէժ ինչ մանրամասնօրէն նկարագրել Ժողովի բացման հանգիսը: Պէտք է չիշենք ամենից առաջ, որ պատարագը վերջանալիս, արժանապատիւ հայր Սահակ Վ. Խաչաչեան, մի գեղեցիկ և աղբու ատենաբանութեամբ շնորհաւորեց նորակալմ Ժողովի բացումը և նուրիկ ուսուցիչների գալուստը: Հայր սուրբի աղբու և խոհուն ճառի իմաստալի բովանդակութիւնը, յուսանք, ձայն բարբաւոյ չ'պիտի լինի չարգելի Ժողովականների համար և նոքա ամենքը պիտի աշխատեն իրանց պարտականութիւնները սրբութեամբ և առանց կեքերի կատարել: Խոստովանվում ենք՝ մենք աշխատանք նշանակութիւն ենք տալիս հայր սուրբի ճառին, որ կարեւոր ենք համարում ամբողջապէս ղեկեղել նորան:

Ահաասիկ նա.

«Ի՞նչ նշանակութիւն ունի ներկայ հոգեւոր հանգեցումը, պաշտամունքը և ու. Պատարագը: Ազգ. Պատմական կեանքը ուսուցանում է մեզ, որ մեր հայրերը ամեն անգամ երբ մեծ և ազգօգուտ գործի ձեռնարկում էին, յառաջ քան դժի սկսելը՝ պաշտօն և պատարագ մատուցանելով՝ Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրում էին: Մեք գիտեմք, որ ու. Վարդանանք, պատերազմի նախընթաց գիշերում, նիւթական զինուորով թիւնէն առաջ՝ հաղորդութեամբ խորհրդական պաշտաման և ու. պատարագին զինուորական հոգեւոր և սիրովն Աստուծոյ, գիտեմք նոյնպէս, որ Վահան, կամ ուրիշ հայ զիւցապետներ երբ յաղթում էին Պարսից, կամ ուրիշ թշնամեաց խորխոտ ուժին, յաղթութեան և գոհութեան պատարագ և պաշտօն մատուցանում էին: Արեւմտ մեր ազգի սեպհահան առաքելութիւնն է ամեն գործ Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրելով սկսել և կնքել նոյն գործը Աստուծոյն գոհութիւն մատուցանելով: Բայց ի՞նչ է այն մեծ գործը, որոյ նուազատիկն է ներկայ պաշտօնն ու պատարագը: Ձեզ ամենիդ ծանօթ է, որ այսօր Ռուսաբնակ հայոց Բնդհանուր Առուցչական Ժողովի բացումը տեղի պիտի ունենայ, որոյ համար եկած և ժողոված էք զանազան հեռուոր դատուներէ: Ծնորհաւորութիւն Ձեզ, Առուցիչներ, և փառք ամենին որ զգալով և ճանաչելով մեր երջանիկ հայրերուն առաքիւնութեան և բարեպաշտութեան վրեժ նշանակութիւնը՝ իրեն հարազատ սրգիք, մեր ամենամեծ գործը սկսում ենք նախախնամութեան օժանդակութիւնը խնդրելով:

Եթէ շնորհք ունենայի, Աստուծոյ տաճարին մէջ և Աստուծոյ ներկայութեան մանրամասն կը բացատրէի ներկայ գործոյն ծանրակշիւ և մեծ նշանակութիւնը իրեն քահանայ Աստուծոյ Ձեր վերայ պարտք գնելու, որ սրբութեամբ և խղճի մտօք կատարէիք Ձեր պաշտօնը Առուցչական Ժողովներում, որ մեր ազգին համար լի է երկրորդը, բայց նոր է. մինչդեռ լուսաւորեալ ազգերում, ոչք կրթական գործը վերին ատիճանի կատարելութեան հասցրել են, մասնաւոր և ընդհանուր Առուցչական Ժողովներ ունենալը ազգային օրինաց կարգը անցած է: Միթէ բացատրութեան պէտք կայ, քանի որ Ձեզանից սմանք արդէն ինքնին զգալով և ճանաչելով առաջ օգտակարութիւնը, յղացել են մի այդպիսի օգտակար խորհուրդ և նրան ծնունդ տուել են օրինակելի գործունէութեամբ, և քանի որ դուք ամենքդ լաւ ըմբռնելով դրա կարեւորութիւնը, սմանք մօտաւոր տեղիքից, շատերը հեռուոր տեղիքից, փութացել եկել են մասնակցելու:

Այժմ, Հայոց Առուցիչներ, Գուք ամենքդ ուրախանում էք, որ հառաք Ձեր բաղձանքին և այսօր պիտի բացուի Ժողովը: Մեք ևս ուրախակից եմք Ձեզ և խորաջանակաբար ենք որ Գուք կատարելապէս համարէք Ձեր և ընդհանուր ազգի բաղձանաց՝ լաւ ուսումնասիրելով, իմաստութեամբ մշակելով և լուծելով կրթական ամեն հարցեր, որք Ձեր պաշտօնավարութիւն ամեն քաջազօրեամբ Ձեզ շնորհում և տառամեցնում են: Բայց հարկ եմ համարում ասել, որ ներկայ բոլոր Ձեր կատարեալ ուրախութեան ժամը չէ, որովհետեւ Գուք երկանց մէջ էք. երկանց անբաժան ընկերներն են վիշտն ու ցաւը, իսկ բարեկամ ծննդեան են ուրախութիւն և մխիթարութիւն: Գուք այսօր անկի սկսեալ պիտի երկնէք ազգի մօտ որ դարգացման հարցը, և լաւ գիտէք, որ շատ անգամ երկունքը վտանգաւոր վախճան կ'ուսենայ, եթէ նախ՝ Աստուծոյ օգնութիւնը, երկրորդ լուրջ, փորձառու և իմաստուն խնամքներ վրայ չը համարեն: Գուք լաւ գիտէք, որ ամբողջ ազգը մեծամեծ անխաղաղութիւններ ունի Ձեր երկունքին, ամենքն իրենց աչքով ու սրտով գէպ ի ծիծիս դարձած լաւ ծննդեան ուղա-

սում են: Ձեր աշակերտները սպասում են, որ դուք պիտի վերադառնաք նոր նոր պաշարներով, նոր ու թարմ մտքերով և մանկավարժական օգտակար ուղղութեամբ: Երբ չէք պատկեր ազգի անխաղաղ, չէք իրականացներ Ձեր աշակերտաց յայտերը, աչք նշանակում է, որ Ձեր երկունքը տխուր հետեանաց հասած է. աչք նշանակում է, որ զուրկ մնացել էք լուրջ, փորձառու և իմաստուն առաջնորդութենէ:

Ձեմ կարծում, որ Գուք փաստաբանելու մտքով եկել էք իւրաքանչիւրն իւր կարծիքը և ուղղութիւնը, այլ առաւել լուս և առաւել ուսանելու եկած էք. ամենքդ միմեանց ուսուցիչ և միմեանգամայն ուսանող էք: Գուք մասնաւոր կարծիքներ չունէք, այլ իւրաքանչիւրի կարծիքը ընդհանուր սեպհահանութիւնն է. երբ այս կանոնը ճշգրտեալ պահպանուի, այն ատեն հաւատում եմ որ Ձեր Ժողովներում քիչ խօսք և շատ գործ կունենաք. իսկ ընդհանուրին երբ կարծում էք, որ Գուք անպատճառ պարտաւորեալ էք ջերմ կերպիւ պաշտպանելու ամեն ուղիղ կամ թիւր տեսութիւն, իրեն անձնական սեպհահանութիւն, այն ատեն շատ խօսք և քիչ գործ կունենաք, որով դարձեալ Ձեր երկունքը անմխիթար ծնունդ կունենայ:

Եւ ասացի, որ Գուք ամենքդ համարելու էք զՁեզ միմեանց ուսուցիչ և ուսանող. թող խորթ չը թուի Ձեզ և պաշտօնին հակառակ այս խօսքը, որովհետեւ ուսուցչութիւնը չէ այլ ինչ, բայց և լի շարունակական ուսանողութիւն: Ձեզանից ոչ ոք չէ կարող ասել, որ ես բնաւ ուսանելու պէտք չունիմ: Դատ անգամ պատահում է, որ զիւղական ուսուցիչը այնպիսի հարցեր լուծում է ինքնատեղծ գործնական և փորձառական ոճով, որոց առջև հմուտ մանկավարժը իւր ամբողջ մասնագիտութեամբ ընկերում է: Արեւմտ ինչպէս մանկավարժի խօսքը, նոյնպէս ուշադրութիւն է ինկած գիւղական ուսուցչի խօսքը՝ կարող են հաւատարմապէս նիւթ լինել ուսումնասիրութեան:

Յիշեմ մի պատուական արձանագիր և կնքեմ խօսքու. Պիւթագոր իւր ճեմարանի դռները դրած էր մի արձան և նորա վերայ իւր ձեռքովը դրած էր հեռեկալը. «Ով որ գիտնալու բաները չը գիտեր, մարդկանց մէջ անատուն է. ով որ պէտք եղածէն ասելի չը գիտեր, անասնոց մէջ մարդ է. իսկ ով որ գիտէ, որչափ կարելի է. մարդկանց մէջ Աստուած է»:

Եւ ցանկանում եմ, պատուական Առուցիչներ, որ Գուք Ձեր գիտութեամբ և բազմակողմանի հմտութեամբ լինիք մարդկանց մէջ աստուածներ: Ամենքնիդ միաշունչ և միասին խնդրեմք Վաստուծոյ, որ իւր սուրբ հոգեւոր առաջնորդ Ձեր Ժողովները, պարզեւ ամենիդ և ամենին այն շնորհք, որով անգրագէտ առաքելակները այնքան իմաստնայան, մինչև աշխարհի իմաստունները ամօթապարտ կացուցին: Բընդրեմք Վաստուծոյ, որ Ձեր երկունքը բարի և յաջող ծննդեամբ պատկէ ի փառս անուան իւրոյ և ի շնորհութիւն ազգին:»

Արժանապատիւ հօր ատենաբանութիւնը վերջանալուց մի փոքր չետոյ հանդիսականների բազմութիւնը, ինչպէս ասացինք, գիմեց առաջնորդարանի դահլիճը: Հոգեւոր բարեմաղթութիւններից չետոյ արժ. հ. Մամբրի վարդապետը միջանի խօսքով շնորհաւորեց Առուց. Ժողովի բացումը և բարեմաղթեց նորան կատարեալ յաջողութիւն: Անուհետեւ արժանապատիւ հայր Տէր-Ստեփանոսեանցը, կարգադրիչ մասնաժողովի առաջնորդութեամբ, կարգաց Վեհափառի կոնգրակը թեմական վերատեսուչ պ. Բարսեղաբեկեանին, որով նորին Օծութիւնը հաստատելով կարգադրիչ մասնաժողովի անգամներին, պատուելում և հրամայում էր զբաղուել հայոց ուսումնարաններին բարեբան գործով, կազմել և առաջարկել իրան հաստատելու ընդհանուր միաձե նախագիծ միանման ուսումնարանների համար: Այժմ շիկոտի կոնգրակը ոտին

կանգնած լուրջ չեալ, վարժապետները կազմած երգիչիկ խումբը երգեց «Տէր կեցն զՎաղարշ» ուստայ աղբալին երգը հայերէն լեզուով: Ապա երգուեցաւ «Բարէ» երգը՝ ի պատիւ Վեհափառ: Այնուհետեւ պարոն Բարխուդարեանը հետեւաւ ճառով բաց արեց ժողովը:

Յարգելի ժողովականներ:

Ճնորհաւորում եմ ձեր դալուստը: Կոչատ երջանիկ եմ համարում իմ անձը, որ առաջին Հայոց ընդհանուր Աւսուցչական Ժողովի գումարելու բաղդը ինձ վիճակուեցաւ:

Գուք հրաւերուած էք այստեղ զանազան հեռաւոր տեղերից մեր աղբալին հոգեւոր զպրօցներէ բարեւոյման և յառաջադիմութեան համար միտին խորհելու: Դա այնպիսի մեծ և սրբազան նպատակ է, որ պիտի գրաւէ ամեն բարեմիտ հայի խորին ուշադրութիւնը. այդ նպատակը նա մանաւանդ պիտի ոգևորէ մեզ, կըթուծեան և լուսաւորութեան աստղերը գործող մշակներն, հայ ուսուցիչներն, որովհետեւ մենք պատիւ ունինք ծառայելու այն պիտի գործին, որի կանոնաւոր ընթացքը կախուած է մեր ազգի ներկայ և ապագայ բարօրութիւնը: Ուրեմն լաւ հատկանիւթ մեր կոչման վսեմութիւնը, մեր բարոյական պարտաւորութիւնները և պատասխանատուութիւնը մեր խղճի և հասարակութեան առաջ՝ աշխատենք ամենայն ջանքով ուսուցչութեամբ և բարեխղճութեամբ իրագործել այն նպատակը, որի համար ժողովուել ենք:

Այդ նպատակը, ինչպէս խոցն ասացի, է մեր ուսումնարաններէ բարեօրոյմն և յառաջադիմութիւնը ներկայիս պահանջներէ համեմատ, որին հասնելու համար նպատաւոր են մեզ բարեխնամ տէրութեան հովանաւորութիւնը և մեր վեհափառ Հայրապետի հայրական խնամքը և պաշտպանութիւնը մեր աղբալին ուսումնարաններէն, որոնք նորա հայրապետութեան նոյն իսկ առաջին օրից նորա ամենաքնքշ Հոգացողութեան առաքիաններն են: Անշուշտ ամենքեզ յայտնի է, որ նորին Սծութիւնը ոչ միայն հաւանութիւն տուեց այս առաջին Հայոց ընդհանուր Աւսուցչական Ժողովի գումարման, այլ և կամենալով նիւթապէս օժանդակել նորա յաջող իրագործմանը՝ բարեհաճեցաւ հրամայել, որ Ռուսաստանի բոլոր Հայոց թեմերի ձեռնհաս եկեղեցիներէ արդիւնքներէց մի օրոշեալ գումար մատնատրուի ընդհանուր Հայոց Աւսուցչական Ժողովի ծախսերը հոգալու համար:

Պակաս նպատաւոր չէ մեր նպատակին և հասարակութեան համակրութիւնը թէ մասնաւոր անհատներէ կողմից, որոնք յօժարակամ յանձն առան հիւրանելու գաւառներէց եկած մի քանի ուսուցիչներէ և թէ մեր նորածին բարեգործական ընկերութիւններէ կողմից, որոնք իրանց կարողութեան չափ չինացեցին իրանց նիւթական օժանդակութիւնը:

Ես այստեղ մտադիր չեմ խօսելու ընդհանրապէս ուսուցչական ժողովներէ նշանակութեան և օգուտներէ մասին. այդ հարցը զրական կերպով արդէն վճռած է լուսաւորեալ աշխարհներում: Այսքան միայն կասեմ, որ եթէ Գերմանիայի ուսուցիչները, որոնք ոչ միայն հիմնաւոր կերպով պատրաստվում են վարժապետանոցներում ուսուցչական կոչման համար, այլ և ամեն միջոց ունին լրացնելու և հարստացնելու իրանց մանկավարժական հմտութիւնները, ուսումնասիրելով իրանց երեւելի մանկավարժների գրուածները, եթէ նոքա, կրկնում եմ, համոզուած են ուսուցչական ժողովների կարեւորութեան և օգուտների մասին, ուրեմն որքան աւելի կարեւոր են մեզ համար այս տեսակ ժողովները, որ դեռ տաք բաղադրաբար ոչ վարժապետանոցներ ունինք, ոչ մանկավարժական

ժախան գրականութիւն և ոչ էլ ամենքս ձեռնհաս ենք օգտուելու և արտփական մանկավարժների գրուածներէց: Աւելին չկամենալով չորհեցնել ձեր ուշադրութիւնը ճառելով ընդհանրապէս ուսուցչական ժողովների նշանակութեան և օգուտների մասին, ես թող կըստամ ինձ աւել մի երկու խօսք մեր այս ժողովի նշանակութեան և սորանից սպասելի օգուտների մասին:

Ձեզ լաւ յայտնի է մեր ուսումնարանների անբաւարար դրութիւնը: Մեր ուսումնարանները բաժանվում են գլխաւորապէս երկու տեսակի. ծխական և միջնակարգ. բաց հարկէ թէ կարելի է մասնանիշ անել երկու մի և նոյն տեսակ ուսումնարանների վերայ, չեմ ասում այլ և այլ թեմերում, այլ նոյն իսկ մի և նոյն քաղաքում, որ ամեն բանով նման լինին իրար՝ թէ կազմակերպութեամբ, թէ ուսման ընթացքով, թէ դասաւորութեան եղանակներով և թէ ընդունումը դասադրելով և այլն. կարճ ասեմ մեր միատեսակ ուսումնարաններում չկայ միաձեւութիւն: Անհատաւոր այս բոլորը հետեւեալ է այն բանի, որ մենք չունինք ընդհանուր լաւ մշակուած ուսման ծրագիրներ և պատրաստուած մասնագէտ ուսուցիչներ:

Ուրեմն մեր այս ժողովի գլխաւոր նպատակն է նախ՝ մշակել ուսման ծրագիրներ, երկրորդ՝ տեսնել և լսել մի քանի փորձառու ուսուցիչների օրինակելի դասերը յատկապէս դրա համար կազմած օրինակելի դպրոցում և այդ դասերը քննութեան ենթարկելուց չեալ, դալ մի օրոշ կորակացութեան, թէ դասաւորութեան որ եղանակը աւելի ղիւրին և արդիւնաւոր է, և երրորդ՝ քննութեան ենթարկել մի քանի ամենախաբէր ընդհանուր մանկավարժական հարցեր, որոնք վերաբերում են ուսումնարանների բարեկարգութեանը և յառաջադիմութեանը: Բացի դրանից մենք ժողովուել ենք այստեղ լայնածաւալ կայսերութեան հայութեան կենդանունից արատ և անարգել հարսդելու իրար մեր կարծիքները վերաբերեալ ժողովրդական կըթութեան. մենք ժողովուել ենք լսել, տեսնել և ուսանել, որ ուսուցանենք: Մենք ամեն մէկս ազատ յայտնելով մեր կարծիքները դաստիարակութեան մասին՝ մի և նոյն ժամանակ խորին ուշադրութեամբ և յարգանքով կըլսենք մեր ընդդիմաօտների կարծիքները, և երբ որ մեր պարապմունքները վերջացնելով բաժանուինք իրարից մեր տեղերը վերադառնալով՝ կրտսնինք մեզ հետ այն գեղեցիկ համոզմունքը, որ մենք ամենքս պիտի կապուած լինինք իրար հետ փոխադարձ սիրով, ջարդանքով և համակրութեամբ, ոչ միայն նորա համար, որ մենք մի և նոյն գերդաստանի դաւաններն ենք, այլ և նորա համար, որ մենք ամենքս ծառայում ենք ժողովրդական լուսաւորութեան մի և նոյն վսեմ գործին, որ մենք իրար հետ սերտ կապուած ենք ոչ միայն արեւակցութեամբ, այլ և կոչմամբ:

Խօսքս վերջացնելով՝ որքան պարտքս եմ համարում հրապարակաւ յայտնել եմ անկեղծ խորին շնորհակալութիւնը Կարգադրիչ Յանձնաժողովի մեծապատիւ նախագահին և անդամներին, որոնք չնայելով իրանց բաղմադրելի անձնական զբաղմունքներին, իբրեւ ջերմեռանդ նախանձախնդիրներ աղբալին լուսաւորութեան գործին, չինացեցին իրանց ժամանակը և աշխատանքը՝ հոգալով բոլոր կարեւոր նախապատրաստութիւնները, այս առաջին Հայոց ընդհանուր Աւսուցչական Ժողովի համար:

Ուրեմն, յարգելի ժողովականներ, ցանկանալով կատարեալ յաջողութիւն ձեր պարապմունքներին, որոնք վաղուանից կսկսուին կանոնաւոր կերպով, համաձայն առաջուց կազմած նախագծի, օրհնութեամբ վեհափառ Վաթողիկոսի

ամենայն Հայոց բաց եմ անում Առաջին Հայոց Անդհանուր Ուսուցչական Ժողովը:»

Պ. Բարխուդարեանի ճառին Հետեւեց միաձայն և ոգևորեալ ծախահարութիւն: Գարձեալ երգեցողութիւն: Այնուհետեւ պ. Բարխուդարեանը յայտնեց, որ ստացել է շնորհաւորական Հեռագիր Պետրովսկից ակադէմիայի Հայ ուսանողներէն և մի ուղերձ նորահաստատ «Արժարանի» խմբագրէց: Ժողովականներն խնդրանքով պ. Նախագահը կարգաց ուսանողներն Հետեւեալ Հեռագիրը:

«Հայոց Ուսուցչ. Ժողովին: Շնորհաւորում ենք Ուսուցչ. Ժողովի բացումը և բոլոր սրտով ցանկանում ենք յաջողութիւն մեր թանկագին Հայրենիքի բարօրութեան համար: — Տասներեք ուսանողներ»:

Ժողովականներն կողմից միաբերան շնորհակալութիւն: Այնուհետեւ պ. Նրիցեանը կարգաց «Արժարանի» խմբագրութիւնից ստացած Հետեւեալ ուղերձը.

Մեծապատիւ. Հանդիսականք,

Պաշտօնակից Կղանք,

«Ահա՛ ձեզ տեսնում եմ ժողոված այն խորհրդաւոր տանը, ուր շատ տարիներէն առաջ Հայրենեաց մեծ որդի—երջանակալիչատակ Հայրապետ Ներսէսը, տեսնելով ազգութեան մօտաւոր կորուստը, չղացաւ ուսումնարան հիմնելու մեծ գործը, կամեցաւ սորանով նորոգել Հայի քաղաքակրթութեան այն մեծ չիշատակը, որի դրօշն տակ ամէն ազգ և լեզու մտած մարդկութեան մէջ իւր արժանաւոր տեղն է բռնում և աշխարհին քաղաքացիութեան անուն է ժառանգում: Այս մեծ գործը մեր Հայրապետը չղացաւ և ծնաւ ազգութեան հաստատուն վէմն—ուսումնարանը ու ամէն չարիքից ապահովելու արեւելքումն իւր ազգաշէն տունը եկեղեցով դրօշմեց, «Հոգեւոր ազգային ուսումնարան» անունը տալով: Այսպէս Ձեզ աւանդ թողնելով ազգային պաշտպան ոգին, ուսումնարանը, ինքն իւր մահկանացուն կնքեց, հազար ու մէկ բարի նպատակ անկատար թողած: Իսկ դուք նորա իբրեւ ճշմարիտ կտակահատար թէ՛ մեր սկսահական Հայրենի քաղաքներում և գիւղերում և թէ՛ օտար երկրքի տակ դառն ժամանակից բնակեցրած Հայ ընտանեաց որդիներանցը առաջնորդել էք Ձեր կարեաց չափ դէպի լոյսը: Այս ամէնը թէ՛ ինչպէս էք արել կարող է իւրաքանչիւր մէկը Ձեզանից միմեանց պատկերին նայելով ամէնը գուշակիլ:

Ձեր, ազգային մշակներ, սոցիալիստ գործողութեան շնորհը ձգելով Կովկասի և Անդրկովկասի չորս կողմից բոլորին ի մի խմբեց այսօր նոյն խորհրդաւոր տան մէջ, որպէս զի Ձեր քաջած ցաւերը յայտնէք միմեանց և սպեղանիք գտնէք միմեանցից, որպէս զի ապագայ գալոյց դժուարութեանց առաջն առնէք, միասին մի բարոյական ոյժ կազմէք, մի ճանապարհով աշխատէք, մի նպատակի ձգտէք, Հայրենի Հող սիրել տաք մանուկ սերնդին, Հայ ազգ ճանաչել տալ և Հայ եկեղեցով փառաւորուիլ: Ահա՛ այս է Ձեր նշանաբանը, որա համար հրաւերուած էք աշխատելու սուրբ Հոգով և անկեղծ սրտով, որպէս զի ուսման գործին մի բարի ելք տուած դառնաք Ձեր Հայրենիքը և ոչ միմեանց տեսակցութեամբ միմիայն:»

Իսկ ինձ, Ձեր նուաստ պաշտօնակցին, մնում է մասն և բաժին՝ շնորհաւորելով Ձեր ուսման չառաջադիմութեան գործի ձեռնարկութիւնը և նշանաւոր առնելու համար Ձեր Ժողովը, հրատարակել մի ամսագիր, Ձեր գործի անուամբ «Արժարան», ուր ինչպէս իւրաքանչիւրը Ձեզանից կտեսնի, զետեղուելու են Ձեր ամէն մէկիդ մտաւոր արգասիքը, ուր

դրօշմելու են Ձեր մատաղ սանիկների համար մտաւոր կերակուր և այսինքն յաջորդաբար ուսուցանելու էք և ուսանելու, կերակուրելու էք և կերակրելու հոգեպէս, և ի վախճանի ցոյց տալու աշխարհին թէն թուով փոքր էք և նուազ, միայն գիտէք յարատեւ դրո՞ծ կատարելու, որով և կփառաւորուի Հայ Հայրենիքը. և մեր մեծ Հայրապետ Ներսէսի պաշտպան ոգին կօրհնի և կհովանաւորի Ձեզ և Ձեր ձեռքերի պտուղը յաւիտեանս ժամանակաց:»

Ծախահարութիւն և շնորհակալութիւն:

Ուղերձն ընթերցումից յետոյ պ. Բարխուդարեանը բոլոր ժողովականներն ցանկութեամբ և առաջարկութեամբ կազմեց մի Հեռագիր առ նորին Օծութիւն Վեհափառ Հայրապետն ամենայն Հայոց, ինչդեղով նորա Հայրապետական օրհնութիւնը:

Հանգէսը, որ սկսուել էր ժամի 11¹/₂, վերջացաւ 1¹/₂-ին:

21 օգոստոսի:

Նախընթաց օրուայ Ժողովը փակելիս նախագահը (պ. Բարխ.) յայտնել էր, որ շաբաթ օրը Գալիանեան օրիորդական ուսումնարանի դահլիճում տեղի կունենայ Ուսուցչական Ժողովի առաջին նիստը: Նիստի ղեղավոր ծրագիրը տպագրուած էր արդէն Արձագանքի № 27-ում և պ. Նախագահն էլ իւր կողմից յայտարարեց, որ Ժողովի առաջին նիստը դարձեալ պիտի ղեղավորի մի քանի վարչական հարցերով, այսինքն պիտի ընտրի մի մեծ մասնաժողով վեց թէ՛ եօթը մասերից բաղկացած, որոնց պէտք է յանձնուին կարգադրել մասնաժողովի կողմից կազմած պրոգրամների առանձին մասերը ըստ առարկայից, վերաբնեւելու և հաստատուելու համար:

Այս յայտարարութեան համաձայն, այսօր, 21 օգոստոսի, ուսուցիչների բոլոր ներկայ կազմակերպութիւնը, ժողովուեցան Գ. ուս. դահլիճը: Ժամը 9 ին Ժողովը բացուեցաւ, չ'նայելով՝ որ օրը չէր 8-ին բանալ: Սա ի հարկէ մի թեթեւ և աննշան անձնութիւն էր, որ չիշատակելու անգամ արժանի չ'պիտի լինէր, եթէ Ժողովը բացուելուց չէտոյ շարունակուէր՝ ինչպէս հարկն էր: Բայց մենք, որ ներկայ էինք Ժողովի պարապմունքներին, անելանելի դժուարութեան մէջ մնացինք և կատարելապէս չ'գիտէինք թէ ինչ գրենք, ինչ նշանակենք, այնքան շփոթ էր Ժողովի բանը և հիմայ որ նստած ենք մեր գրասեղանի առաջ, ինքներս մեզ հարց ենք տալիս, թէ ինչ էր պատճառը, որ յարգելի նախագահը չէր կարողանում կամ չէր կամենում ժողովականներից ոմանց չափազանցութիւնները զսպել չաճախակի խօսելու, տեղի և անտեղի միջամտութիւններ անելու ժամանակ: Եթէ յաջորդ Ժողովներում ևս բոլոր վիճարանութիւններն այդպէս են լինելու, եթէ որոշ չափ ու սահման չ'պիտի դրուի իւրաքանչիւր անդամներն խօսելու ցանկութեան, եթէ պարոն ատենաբանները, վերջապէս, չ'պիտի կարողանան Ժողովի որոշումն նպատակը իրանց հոգեւորական փառաւորութիւնից և անձնական նեղ, երեւմն կրքոտ ձգտումներից բարձր դասել, այն ժամանակ... Բայց ուրախեմք մինչև այն ժամանակը աւելի լաւ յոյսերով և աշխատենք որքան հնարաւոր է կարգով առաջ բերել Ժողովի այսօրուայ որոշումները:

Նախևառաջ, Ժողովը բանալով, պ. Նախագահը յայտնեց, որ ինքը բարեբաղտութիւն է ունեցել ստանալ էջմիածնի մի Հեռագիր, որպէս պատասխան Ժողովի կողմից ուղարկուած Հեռագրի: Այդ Հեռագրի մէջ նորին Վեհափառութիւնը ուղարկում է Ժողովին իւր օրհնութիւնը և բարեացա-

կամութիւնը: Ահաւասիկ հեռագրի բառացի թարգմանութիւնը:

Սրբազնագոյն Պատրիարքը օրհնում է Ուսուցչական Ժողովը: Աղաչում եմ Աստուծուն, յաջողութիւն շնորհել նորա ձեռնարկութիւններին:

Ստորագրուած էր՝ Նպ. Մանկունի:

Ժողովը ոտքի կանգնած լսեց հեռագրի ընթերցումը:

Այնուհետեւ պ. Բարեւուդարեանը յայտնեց, որ հեռագիրներ են ստացուել նաեւ հետեւեալ անձինքներից. Ախալցխայ՝ բժիշկ Ղաղաղեանից, Ալեքսանդրապոլ Յուսիկ վարդապետից, Ստաւրոպոլ վեց անձինքներից, և Արմաւիր երեք անձինքներից: Կարեւոր ենք համարում, ամբողջութիւնը պահպանելու համար, յառաջ բերել այստեղ բոլոր հեռագիրների բովանդակութիւնը:

Ախալցխայ՝ շնորհաւորում ենք Ժողովի անդամներին՝ Հայոց մանկավարժութեան ամենամեծ օրը. կատարեալ յաջողութիւն ենք ցանկանում: Դոկտոր Ղաղաղեան:

Ալեքսանդրոպոլ՝ ի սրտէ շնորհաւորում եմ Ուսուցչական Ժողովի բացումը և ցանկանում եմ յաջողութիւն՝ Հայոց ուսումնարանների բարգաւաճման համար: Յուսիկ վարդապետ:

Ստաւրոպոլ (Կովկասեան). ներքոյ ստորագրողներս շնորհաւորում ենք Հայոց Առաջին Ընդ. Ուսուցչական Ժողովը և նորա բացման օրը, ժողովուրդ մշակների ցանկանում ենք կատարեալ յաջողութեամբ լի մտքեր, ժողովրդական կրթութեան բարձրագոյն նպատակներին հասնելու և Հայոց ժողովրդեան մտաւորական կրթութեան համար նոր տարեգլուխ յարուցանելու «ծանր» գործի մէջ: Կարդալ ժողովի մէջ:

Ստորագրութիւններ՝ քահ. Բէգուբեանց, քահ. Զաքարեանց, Կաճկաճեանց, Նզիխոպոպեանց, Կարեւեանց, Խամբուրեանց:

Արմաւիրից՝ անկեղծ հրճուանքով շնորհաւորում ենք մեր ուսուցիչների առաջին Ժողովի բացումը:

Ուսուցիչներ՝ Թիմէյեանց, Ղափլանեանց, քահ. Խոչեռէեանց:

Այս հեռագիրները կարգաւորեց չետոյ սկսուեցան ժողովի պարապմունքները. առաջին հարցը, որ ենթարկուեցաւ ժողովականների քննութեան, օրինակելի դասախօսութիւնների հարցն էր: Պ. Ատենապետը յայտնեց, որ երկուշաբթի օրից պէտք է սկսուին դասախօսութիւնները, որի համար արդէն պատրաստած է օրինակելի դպրոցը իւր բոլոր պարագաներով. ընտրուած են և աշակերտները: Միևնոյն ժամանակ կարգացուեցաւ մի քանի պարոնների անուններ, որոնք կանխապէս պատրաստականութիւն էին յայտնել այս և այն առարկայից դասեր տալ: Յետոյ պ. Բարեւուդարեանը հրաւիրեց ժողովականներից նոցա, որոնք մտադիր են մասնակցել դասախօսութիւններին, կանխաւ յայտնել իրանց անունները: Ահա այս հարցը երկարատեւ վիճաբանութեան առարկայ դարձաւ: Ուսուցիչներից ոմանք արդարապէս պընդում էին, որ աննպատակ է և դժուարին դասեր կարդալ այնպիսի մանուկներէ հետ, որոնց ոչ անձնական, անհա-

տական արժանիքն են ճանաչում և ոչ դարգացման չափը որ տղայիսինների հետ արած առաջին դասերը կարող են միայն փորձնական դասեր լինել և ոչ օրինակելի. միւս կողմից մենք այնքան քիչ ժամեր ունենք, ատում էին այդ պարոնները, և այնպիսի հանգամանքների մէջ ենք դրուած, որ մեզ չեն ներել, եթէ առաջին ժամերը աշակերտների հետ նախաձեռնութեամբ նուիրենք, այլ երևի կը պահանջեն որ սեղադի գիմենք գործին, որպէս զի ժողովի քննութեանը նիւթ մատակարարենք: Այս պատճառով էլ պարոնները պահանջում էին, որ նոցա միջոց տրուի ծանօթանալ աշակերտների հետ և ըստ այնմ սկսել պարապմունքները:

Սոցա ընդդիմախօսները, ընդհակառակն, պնդում էին, որ նախաձեռնութեամբ ամենաին հարկաւոր չէ, որ մենք ուղղակի պիտի մտնենք դասատուն և այնտեղ միայն պիտի չարմարուինք աշակերտների պահանջներին, նախելով նոցա մտաւոր կարողութեանը, որ ոչ մի ուսումնարանում, երբ սկսում դասատուն էք մտնում, աշակերտները ձեզ ծանօթ չեն լինում:—Բայց պ. պ. ընդդիմախօսները չէին կարողանում կամ չէին կամենում հասկանալ, որ սովորական ուսումնարաններում մահկանացու ուսուցիչը աշակերտներին նիւ նախաձեռնութեամբ է իւր աշակերտների հետ, որ նա առաջին օրերը և մինչև անգամ շաբաթները նուիրում է այդ նախաձեռնութեան, նախապատրաստական դասեր տալով և շատ անգամ իւր աշակերտների անհատական զարգացմանը չարմարուելու համար փորձեր անելով: Նւ ով է որ այսպէս չէ անում, այդ որ մանկավարժն է, որ ամէն տեղի և ամէն տեսակ մանուկների հետ կարողանում է առաջին իսկ օրից իւր գլխում որոշած նախագծով խօսել առանց շեղուելու, առանց այս ու այն կողմը դիմելու: Նւ այն՝ ինչ որ մենք չենք անում կեանքի մէջ, ինչու պէտք է անենք մի այսպիսի հանդիսաւոր ժողովի առաջ և զանազան թիւր մեկնութիւնների և անարդար ելրակացութիւնների տեղիք տանք:

Այսպէս թէ այնպէս, ժողովի չարգելի անդամները՝ այս հարցի վերաբերութեամբ երկար վիճաբանելուց չետոյ, եկան այն եզրակացութեան, որ պէտք է ընտրել 5—6 հոգուց բաղկացած մի մասնախումբ և յանձնել նորան, որ դասախօսել ցանկացող ուսուցիչների ներկայութեամբ կազմեն օրինակելի դպրոցը և ամէն մինին միջոց տան ի մօտոյ ծանօթանալ նորա հետ: Նկատելով, որ և այս ընտրութիւնը երկարացնում է ժողովի պարապմունքները, ատենապետ պ. Սեդրակ Մանդինեանը առաջարկեց, որ ժողովը օրինակելի դպրոցի կազմութիւնը իրան հաւատաւ: Հանդիսականները միաձայն ծափահարութեամբ ընդունեցին պարոնի առաջարկութիւնը: Նւ շատ լաւ արին: Բայց ոչ ոք չ'հասկացաւ կամ չ'յայտնեց, որ երկու ժամ վիճելուց չետոյ հարցը, առանց մի քաջ առաջ գնալու, վճռուեցաւ և պ. դասախօսները, այնուամենայնիւ, դասատուն պիտի մտնեն առանց աշակերտներին ճանաչելու, որովհետեւ եթէ պ. Ս. Մանդինեանը կազմէ օրինակելի դպրոցը, այդ դեռևս չէ նշանակում թէ Կիրակոսը, որ պիտի դասախօսէր, ինքն իրան ծանօթացաւ աշակերտների անհատականութեան հետ, որոնց նոցա դարգացման չափը: Ինչեւիցէ:

Մենք մոռացանք ասել, որ վիճաբանութեան ժամանակ թեմական տեսուչ պ. Պառնեանը յայտնեց, որ Նրեանի թեմի ուսուցիչները, ժողով գալուց առաջ, մասնաւոր նիստ են ունեցել, ուր և վճռել են չ'մասնակցել դասախօսութիւններին մինչև մի շաբաթ, սպասելով մինչև որ Թիֆլիսի թեմի աշակերտներին ծանօթ ուսուցիչները մի քանիսը կը

դատարաններն և իրանց միջոց կը տան ծանօթանալ մանաւ-
հանքի հետ:

Բաց մեզ համար մեծ կշիռ ունէր ժողովականներէն
մինն, պ. Շահբազադեանն առաջարկութիւնը: Պ. Շահբա-
զադեանը քիչ խօսքով շատ բան կամեցաւ ասել:

Մեր ուսումնարաններում գործող և քիչ լին շատ ա-
նուն ստացած անձինք ինքնուս գործիչներ են՝ նոքա իրանց
են պարտական ինչ որ ունին, իրանք են հարկել իրանց
ճանապարհը, իրանք են մշակել իրանց ուղղութիւնը հի-
տեւելով այս և այն հեղինակութեան, մշակելով այս կամ
այն սխալման և հարստացնելով կամ ձեւափոխելով նոցա
իրանց առօրեայ փորձերի հիման վերայ: Նոքա չեն ունեցել
հմուտ ղեկավարներ, ճարտար պրօֆէսորներ և օտար լե-
զուները հարուստ գրականութիւնից օգտուելու չարմարու-
թիւններ, այդ պատճառով էլ, շատ հաւանական է, որ
նոցա ասածներն ու արածները նոյն նշանակութիւնն ու-
նայեցաւ թիւնը չեն ունենալ ժողովականներէ վերայ, որպէս
մի պաշտօնական մանկավարժի արածն ու ասածը: Նոքա
կարող են սխալուիլ, կարող են չեղուիլ ուղիղ ճանապար-
հից, կարող են երկարացնել տալ ժողովը զբաղմունքները
հասկնալ կամ ըստ կարծեաց, մինչդեռ եթէ մեր մասնագէտ
մանկավարժները չանձն առնէին մի շարք դատարանութիւն-
ներ անկ տարրական ուսման բոլոր առարկաներից, մեծ շը-
նորհ արած կը լինէին ժողովին և թեթեւացած նորա պա-
րագմունքներէ բարդութիւնը: Ահա սա էր պ. Շահբազա-
դեանի առաջարկութեան միտքը, որ բոլորովին արտայայ-
տութիւն էր ժողովականներէ մեծամասնութեան ցանկու-
թիւններէ: Ատենապետ պ. Մանգինեանը հասկանալով, ի
հարկ է, որ այս հրահանգը ղեկի ինքն է ուղղուած, պա-
տասխանեց նորան, չափանելով, որ իրան համար շատ դը-
ժուար է ընդունիլ այդպիսի մի առաջարկութիւն, որ ինքը
որ և է մի նկատելի չառաջադիմութիւն ցոյց տալու համար
գտնել երկու շարքով պիտի գտնուի շարունակ, բայց որով-
հետեւ այդքան միջոց չի տրուի իրան, ուստի ժողովական-
ները պիտի է հանգիստ թողնեն իրան և իրանց մէջ եղած
ուժերով շատանան: Ժողովը անմուտնչ լսեց այս պատճա-
ռաւարկութիւնը և ոչինչ չ'պատասխանեց: Այս քիչ կամեցաւ
հարցնել, թէ ինչ է պատճառը, որ միմիայն հմուտ ման-
կավարժներէն է հարկաւոր այդքան ժամանակամիջոց մի
շօշափելի արդիւնք ցոյց տալու համար, իսկ հասարակ մահ-
կանացուները կարող են և առանց նախամասնութեան
մտնել դատարան և մի երկու դաս խօսել ու ժողովարան-
ների խօսա քննադատութեանը ենթարկուել:

Մի քանի րոպէ հանգիստ տալուց չետոյ պ. Ատենա-
պետը չափանեց ժողովին, որ այժմ պիտի ընտրուին մաս-
նակներ պրօգրամման քննելու համար: Բացի պրօգրամմայի
քննութիւնից, չափանեց նախագահը, կարգադրել մասնագոր-
վը պատրաստել է մի շարք մանկավարժական և վարչական
հարցեր, որոնք լրագրութեամբ տպագրուեցան ուսուցիչ-
ներէն և հետաքրքրուողներէն ծանօթացնելու նպատակով:
Մինչև այսօր այդ հարցերից միայն մի քանիսի համար են
պատասխաններն ստացուած, մինչդեռ նոցա մեծադոյն մասը
մնում է անպատասխան, ուստի ատենապետներէ կարծիքով
լու է համարուել, այս հարցն էլ միացնելով պրօգրամմայի
հարցի հետ, առաջարկել ժողովին, որ ընտրել իւր միջոց մի մեծ
մասնագործ Յմ հոգուց բաղկացած և ապա այդ Յմ-ը օժի-
տել բաժանուելով՝ կ'ընեն թէ ծրագիրը իւր բոլոր ճիւ-
ղերով և թէ տպագրած հարցերին պատասխաններ կը պատ-
րաստեն:

Յայտնի է, որ կարգադրել յանձնաժողովը շատ խելացի

կերպով էր կարգադրել այս հարցի լուծումը. որչա՞ծ էր
պրօգրամմայի գլխաւոր բաժանմունքներէն համաձայն գտնել
նախագահի սեղանի վերայ վեց թերթ թուղթ, որոնց
ճակատին նշանակուած կը լինէր հաջոց լեզու, ուստաց
լեզու, կրօն, և այլն: Ժողովի անդամներէն նոքա, որոնք վստահ
էին իրանց ուժերէ, իրանց նախապատրաստութեան վերայ,
որոնք մի առանձին մշտնուած պաշար ունէին իրանց գլխում
այս կամ այն առարկայի վերաբերութեամբ, պիտի մօտե-
նային այդ թերթերից մինին կամ միւսին և վերտառու-
թեան տակ պիտի գրէին իրանց անունն ու աղանունը: Ի
հարկէ ցանկացողը, իւր ուժերէն նայելով, կարող էր մի
քանի տեղ գրուել: Այնուհետեւ մի առարկայի համար գը-
րուող բոլոր անձինք պիտի ժողովուէին մի առանձին սե-
նակ և յիշեալ առարկայի պրօգրամման քննելու համար
պիտի ընտրէին իրանց միջոց մի մասնաւոր նախագահ և
բարտաւար ու գործը տալ տանէին: Այս կարգադրութեան
օգուտները անկեր են: Ընդհանուր ժողովը, ճշդութեամբ
հետեւելով դրան, իսկոյն կարող պիտի լինէր պատկերացնել
թէ ինչ առարկայի համար սրբալի անձինք են ընտրուած
և հետեւապէս եթէ երեւի վերայ որ և է առարկայ միւր,
այսինքն եթէ որ և իցէ առարկայի նախադիմը քննելու
համար ոչ ոք իւր պատրաստակամութիւնը չ'չափանէր, կա-
րող պիտի լինէր իսկոյն և տեղի տեղ այդ բացը լրացնել:
Արա երկրորդ օգուտն էլ, ի հարկէ, այն կարող էր լինել,
որ ընտրուած կամ չ'ընտրուած լինելը ոչ ոքի համար պատուի
կամ անպատուութեան խնդիր չէր դառնալ, որովհետեւ ամեն
ոք ինքն իրան առաջարկելով՝ պիտի ղեկենար, որ մի տե-
սակ պատասխանատուութիւն է առնում իւր վերայ և մի
որոշ հմտութիւն և մասնակցութիւն պիտի պահանջուի ի-
րանից: Մինչդեռ այժմ ժողովը առանց ճանաչելու թէ ում
է ընտրում, բաւարկեց այնպիսի անձանց, որոնք մինչև ան-
գամ ներկայ չէին (Բահաթեան) և մահաւանդ շատերը մի
քանի օրից պիտի բացակայէին (Պալատանեան, Մանգինեան
և այլք): Դեռ չենք յիշում, որ այդ Յմ անդամները երբ
սկսեն խումբերէ բաժանուիլ, կարող է այնպէս պատա-
հել, որ մի առարկայի համար օրինակ 15 անդամ լինի, իսկ
միւսի համար և ոչ մէկ չ'գտնուի. կարող է այնպէս պա-
տահել, որ հաջոց լեզուն շատ քննողներ ունենայ, իսկ կը-
րօնը ամենեւին չունենայ: Ընտրուածներէ ցանկին նայելով՝
մենք տեսնում ենք օրինակ, որ կրօնի համար երկու անդամ
է ընտրուած՝ մինը նախագիծը կազմողը, իսկ միւսը Հայր
Բագրատունին: Արդ, այդ ինչ սեղից է, որ միայն երկու
անդամից է բաղկանալու: Միշտ այդպէս է լինում, երբ
մարդ չէ հաւանում որ և է մտածուած և խելացի կարգա-
դրութիւն և նորան մերժելով՝ իրանն է նորա տեղը զնում,
առանց երկուր մտածելու և հետեւանքները կը ապագայելու:

Բաց թողնենք անմիջեմար կերպացութիւնները և տես-
նենք թէ ինչպէս տեղի առնեցան մանրամասնութիւնները:

Ծրագրի քննութեան հարցը առաջարկուելուն պէս,
երեսնի թիւի վերապատու պ. Պաշտեանը մի շատ հետա-
քրքիր հարց դարձեցրեց: Նա յիշեց՝ որ ճեմարանի ուսուց-
չական խումբը, ինչպէս լավում է, կազմում է թէ կազմել է,
Ուսուցչական ժողովից անկախ, մի ուրիշ ծրագիր, որը և
մտադիր է ներկայացնել Վեհափառի հաստատութեանը:
Այսպիսով՝ պ. ատենապետի ասելով, դուրս է գալիս, որ պ.
ճեմարանականները կազմում են մի հակաժողովրդի, որով պի-
տի ոչնչացնեն և ի նանի գարձուցանեն այսպիսի մի մեծա-
գումար և բաղմանդամ ժողովի աշխատութիւնը: Իւր խօսքի
վերջում ատենապետը բոլոր ժողովականներէ կողմից պարծա-
ղէպէ ատենապետ պ. Սեդրակ Մանգինեանը և նորա-

նից այդ մասին տեղեկութիւն և բացառութիւն խնդրեց:

Պ. Մանդինեանը պատասխանեց, որ ոչինչ չէ կարող հաղորդել այդ մասին ժողովին, որովհետեւ չանձնաբարութիւն և իրաւունք չէ ունենալ Զեմարանի վարչութիւնից ունեւ իցէ հաշիւ կամ տեղեկութիւն տալ. «Փակ թողնենք այդ հարցը, պարոններ, ստաց պ. Մանդ. և եռանգով շարունակենք մեր սիրած գործը: Նորին Վեհափառութիւնը իրաւունք է տուել ձեզ ծրագիր կազմել. կազմեցէք այդ ծրագիրը և առաջարկեցէք Նորին Օծութեան հաստատութեան: Կը հաստատէ արդեօք Նորին Օծութիւնը ձեր կազմած ծրագիրը, թէ կ'մերժէ և նորա տեղ մի ուրիշը կընդունէ, այդ բոլորովին այլ հարց է և մեր իրաւասութեանը չէ վերաբերում:»

Հայր Տէր-Ստեփանոսեանը՝ չբաւականանալով այս փակ և անորոշ պատասխանով՝ խնդրեց պ. Մանդինեանին, որ նա զբաղանալէս յայտնէ ծրագրի գոյութեան մասին: «Ինչ չանձնուած է Ուսուց. ժողովի համար կրօնագիտութեան ծրագիր պատրաստել: Ես եթէ գիտենամ, թէ Զեմարանում ևս մի այդպիսի ծրագիր է պատրաստվում, այն ժամանակ պարզ է, որ նորա հիշմանութիւնը տեղի բարձր համարելով՝ մանաւանդ ըստ կրօնականին, իմ կազմած ծրագիրը չեմ առաջարկել, այլ ուղղակի մատնացոյց կ'անեմ Զեմարանի պրօգրաման: Ուստի ես շատ կարեւոր եմ համարում, որ ժողովը այս մասին մի վճռական տնօրէնութիւն անէ և եթէ պ. Մանդինեանը չէ կարող բաւականութիւն տալ մեր հարցադրութեանը, իսկ կողմից դիմէ Զեմարանի պ. Տեղին և նորանից պատասխան խնդրէ:»

Ժողովը լարեց պ. Պաօշեանցի և Հ. Տ. Ստեփանոսեանցի առաջարկութիւնը և չանձնեց իւր նախագահին այդ մտքով հեռագիր ուղարկել Երմիածնայ Զեմարանի վարչութեան և խնդրել, որ իւր կազմած ծրագրին ուղարկէ ժողովին նրանից օգուտ քաղելու կամ նորան չարմարուելու համար, միեւնոյն ժամանակ սրտելով չ'աղաղաբեցնել իւր զբաղմունքները պրօգրամայի կազմութեան վերաբերութեամբ մինչև Երմիածնայ պատասխան ստանալը:

Գառնալով մասնաժողովի կամ սեկցիաների ընտրութեանը, հարց դարձեցաւ, թէ արդեօք այն անձինք, որոնք կազմել են ծրագիրը, իրաւունք ունեւն անգամ ընտրուել և վճռական ձայն ունենալ թէ պիտի հրաւիրուին միայն որպէս բացառութիւն տուողներ: Զանազան կարծիքներ յայտնելուց յետոյ՝ ժողովն եկաւ այն եզրակացութեան, որ՝ որովհետեւ կարգադրիչ մասնաժողովի անդամները պրօգրաման կազմել են հաւաքական աշխատութեամբ և դա ոչ մէկի մտքի ծնունդը չէ կարող համարուել բացառապէս, այդ պատճառով դուրս բոլորը իրաւունք ունին նորա քննութեանը մասնակցել և վերջնական եզրակացութեան ժամանակ քուէ տալու իրաւունք վայելել:

Այս հարցը լուծելուց յետոյ՝ նախագահը հրամայեց բաժանել ներկայ եղողներին միմե թերթ թուղթ և մասնաժողովի անգամ ընտրելու համար առաջարկած 56 անձանց անունները թերթերով, յայտնեց, որ երեկոյեան վեց ժամին ժողովուն կրկին և իրանց հետ ներկայացնեն այդ 56-ից ընտրած 35 անդամների անունները:

Յառաջ քան թէ կը վերջացնէինք մեր խօսքը ժողովի այսօրուայ զբաղմունքների վերաբերութեամբ, զետեղելով այստեղ երեկոյեան ընտրութեան հետեւանքը և ընտրուածների անունները, մենք կամենում ենք երկու նկատողութիւն անել:

Նախ՝ թէ օտար ուսուցիչների և թէ կազմակերպիչների վերայ շատ ծանր տպաւորութիւն է անում այն երե-

ւոյթը, որ ժողովուած ուսուցիչներից ոմանք իչարն են գործ դնում նախագահների համբերութիւնը և առանց անհաճելու ժողովի գոնէ բարոյական արժանաւորութիւնից ամենաչին ըստէ դուրս են պրծնում խօսելու, շատ անգամ բռնի խելով խօսքը ուրիշ բերանից, միեւնոյն միտքը մի քանի անգամ կրկնելով և շատ անգամ հարցի վերայ տաք վիճաբանելու ժամանակ՝ մի բոլորովին այլ հարց դարձեցնելով: Պ. պ. ժողովականները, որոնք վարժապետներ գտնուելով, գիտեն ամենախիստ կարգապահութիւն պահանջել իրանց աշակերտներից, միթէ չէին կարող իրանք իրանց ի կարգ հրաւիրել և դիպիկով լինալի մի թեթեւ օրինակ տալ դիտողներին: Մանաւանդ մեզ անհաւանալի է, թէ թիւ Լիշանակէ անշնորհապաշտեան նշաններ արտայայտել դէպի կարգադրիչ մասնաժողովի գործունէութիւնը և անտեղի ակնարկութիւններով վերաւորել և պախարակել այն անձանց, որոնք ինքնագոյար կամքով և անձնաւորութեամբ աշխատել են Ուսուցչական ժողովին կազմակերպութիւն և իրականութիւն տալ այն ժամանակ, երբ իրանք պ. պ. Զոռոմարանները, իրանց սեպհական գործերով զբաղուած, լսի խօսքով անգամ չեն բարեհաճել օժանդակել և դիւրացնել նոցա գործը: Յանկալի կը լինէր, որ պ. Բէգնաղաբեանի արդարացի զայրոյթը վերջ դնէր այդպիսի պախարակելի երեւոյթներին:

Մի ուրիշ նկատողութիւն: Բնագահուր ժողովը, ծրագիրները քննող բազմանգամ մասնաժողովն ընտրելիս, ընտրողական իրաւունքից զրկուած հրատարակեց այնպիսի անձանց, որոնք իրանց հմտութեամբ և բազմամեայ գործունէութեամբ մի պատուաւոր տեղ են վաստակել մեր ուսումնարանական գործիչների մէջ և այդ միմիայն այն պատճառով, որ այդ անձինքը ներկայ ըստիւն ուսուցչութեամբ չեն պարապում: Արդարացի և օգտակար է արդեօք մի այդպիսի կարգադրութիւն. արդարացի է արդեօք մի կողմ թողնել այնպիսի անձնաւորութիւններ որոնք ճշմարիտ կարող էին պիտանացու լինել և մասնաժողովի պարապմունքներին զգալի գործակցութիւն ցոյց տալ: Գոյցէ այս միմիայն սեղբունք պաշտպանելու համար էր Սէթ այդպէս է, եթէ սեղբունք էին կամենում պաշտպանել և ոչ թէ գործի չառաջադիմութեան մասին հողալ, ապա ինչ իրաւունքով ընտրում են ուրիշ շատերին, որոնք թէ երեկ վարժապետ էին, ըստ այսօր սոսի մահաւանցուներ են և ո՞վ գիտէ վաղը դարձեալ ուսուցիչ լինելու են արդեօք...:

Ինչեկից՝ վերջացնենք մեր խօսքը այսօրուայ նիստերի վերաբերութեամբ, զետեղելով ծրագրիները քննելու համար ընտրուած մասնաժողովի անդամների անուանական ցուցակը.

Ս. Ք. Տէր-Ստեփանեանց. Արիս. Յովհաննիսեանց. Ղ. Աղայեանց. Հ. Ղուկասեանց. Ս. Բէգնաղաբեանց. Ս. Պաշտանեանց. Յ. Չիգրանեանց. Ս. Մանդինեանց. Գ. Բարեւոզաբեանց. Յ. Նազարեանց. Բ. Գ. Յովհաննիսեանց. Ս. Ս. Յովհաննիսեանց. Սալամբէգեանց. Լիսն Թիւրիկեանց. Կ. Տէր-Գառնութեանց. Գ. Շահբաղաբեանց. Յ. Տէր-Գրիգորեանց. Ս. Հախումեանց. Ա. Ք. Բաբրատունի. Հ. Առաքելեանց. Մ. Պաշտանց. Գ. Տէր-Գարեգիլեանց. Գ. Վարձեկեանց. Ա. Գալտեանց. Գ. Բալանթարեանց. Կ. Թէմուրաբեանց. Ս. Մեղրումեանց. Ա. Բահաթրեանց. Օր. Բալանթարեանց. Գ. Մերգալեանց. Ա. Մանդինեանց:

դոցա յառաջիկայ պարամանցը յաջողութիւն, չենք կարող ծածկել և այն անհանգստութիւնը, որ ակամայ զգուշանք թէ մեր ներկայ բարոյական դժբախտութեան և թէ այն պատասխանատուութեան մասին, որին ենթարկվում է այս օրուայ հայ ուսուցիչը մեր մատաղ սերունդի առաջ:

Ահա ինչ երկուսը և ինչ կասկածանք յայտնեց Արձա-
գանքը իւր № 27 մէջ, որի առաջնորդող յօդուածից հանում ենք վերոյիշեալ տողերը, այն առաջնորդից, որը Ուսուցչական Ժողովի բոլոր անդամները եթէ ուշի ուշով կարդալին և իւրացնէին, եթէ հասկանալ կարողանալին թէ ինչու են եկել, ինչ են անելու, ինչպէս են գործելու և որքան են յարգելու իրանց ընկերի կարծիքը և անհատական արժանիքը, այսօր այնպիսի թուութիւններ չէին ցոյց տալ: Նոքա կը հասկանային, որ իրանք ուսուցիչներ են, որ մարդիկ են նման ինչ մարդիկներին և ունին իրանց ինքնուրոյնութիւնը, իրանց պատիւն ու պարտականութիւնը և հետևապէս տեղիք չէին տալ ոչոքի ծիծաղել իրանց անպատրաստութեան, իրանց խալութեան վերայ: Այս բառերի նշանակութիւնն ու շարժառիթը հասկանալու համար պէտք էր ներկայ լինել Ուսուցչական Ժողովի 23-ի նիստին:

Նւ ճշմարիտ ինչ կարող էք ասել, որ 9½ ժամից ուսած մինչև ժամի մէկը 200-ի չափ անձինք զբաղուած են միայն այն խնդրով, թէ պէտք է մի մարդու լիակատար իրաւունք տալ թէ ոչ, ինչ կարող էք ասել, որ Ժողովը բացվում է առանց նախընթաց Ժողովների արձանագրութիւնները կարգաւորու, առանց գոնէ երկու խելացի խօսքով բացատրելու Ժողովի պարապմանց ծրագիրը, առանց յայտնելու թէ այդ Ժողովը ընդհանուր Ժողով է, ունի Ժողովուած մարդիկ ընտրողական և վճռական ձայն տալու իրաւունք, թէ եկած են լոկ միմիայն լուր և այն, պարտն ատելու նպատակով: Ինչ կասէք, որ երկու ժամ խօսելուց և օդ մաղելուց չետոյ, Ժողովականները հաղիւ հասկանում են, որ իրանք ընդհանուր Ժողովում չեն դառնում, որ այդ ահագին Ժողովը երեք նախագահներով և երկու քարտուղարով մասնական է, որ իրանք չեն հասկացել, թէ ինչ են վճռել երեկ, որ առ հասարակ նոքա, անփորձ մանուկների նման, պատրաստ են կրկնել հարց առաջարկողի վերջին խօսքը, այդ լինի նա թէ ոչ: Սա շատ ցաւալի և անմխիթար երևոյթ է, և եթէ մեր պ. պ. ուսուցիչները օր առաջ չ'Ժողովին իրանց, շատ դժգոյն և անհաւանքի պատկերով պիտի ներկայանան հասարակաց դատարանին և պիտի կուր և ապարդիւն վատեն այն ժամանակամիջոցը, որ այս սուրբ նպատակի համար խլուած է մեր խելք ուսումնարաններից:

Պարզենք թէ որքան արդարացի է մեր արած կշտամբանքը Ուսուցչական Ժողովի անդամների մեծամասնութեան անդիտակցական վարմունքի վերաբերութեամբ և ինչու մի է խնդրել:

Նախընթաց նիստին, շաբաթ օրը, ինչպէս գրեցինք արդէն, Ժողովը օրինակելի դպրոցի կազմութիւնը յանձնեց պ. Ս. Մանդինեանին: Դեռ այնտեղ ասացինք, թէ Ժողովը որքան գիտակցօրէն արեց այդ բանը, մի ըսելի մէջ, առանց հասկանալու, փոխելով իւր վճիռը: Բայց ցաւը միայն այդ չէ եղած. ցաւն այն է, որ և այդ երկրորդ վճիռը ոգևորութեան և ծափահարութեան ազդեցութեան տակ կայացնելով, Ժողովը դարձեալ չէ հասկացել թէ ինչ վճռում և ինչ իրաւունքներ է տալիս պ. Մանդինեանին: Ժողովի մէջ պարզ ասուեցաւ և մենք այդ ասածները իսկոյն

գրի անցկացրինք, որ պ. Մանդինեանցը, վեհանաճար առաջարկելով իւր պատրաստականութիւնը օրինակելի դպրոցի կազմելու վերաբերութեամբ, պիտի նույն և մի պարտաւորութիւններն ունենար, ինչ պարտաւորութիւն որ դրած էր հինգ անդամից բաղկացած մասնաժողովի վերայ, այն է՝ պատրաստել օրինակելի դատարանը իւր բոլոր պարագաներով, զեկուցանել այդ մասին ընդհանուր Ժողովին և ապա չետ քաշուել և բազմել իւր ատենապետական արժուի վերայ: Բայց բանից երևեցաւ, որ պ. Ս. Մանդինեանցը բոլորովին այլապէս է ըմբռնել հարցը և բոլորովին այլ մտադրութեամբ է իւր վերայ առել այդպաշտօնը. նա կարծել է, թէ իրան իրաւունք է տուած կազմակերպել դասատուներ և վարել նորան ինչպէս որ ինքը յարմար կը գտնէ, լիակատար իշխելով այնտեղ: Ի հարկէ պ. Ս. Մանդինեանցը մեղաւոր չէ, եթէ այդպէս է ըմբռնել հարցը. մեղաւորը Ժողովն է, որ առանց հարցը պարզաբանելու, առանց նորան երկար ու բարակ վիճաբանութեան ենթարկելու և բոլոր հետեւանքները կշռադատելու, մի ըսելիական տպաւորութեան տակ, անորոշ վճիռ է կայացնում և տաւորակութիւններն ու աւելորդ վիճաբանութիւններն տեղիք տալիս:

Ընթերցողը ինձ կը հարցնէ, թէ ինչից երևեցաւ, որ պ. Ս. Մանդինեանը իւր համար լիակատար իրաւունքներէ պահանջում: Կը պատմեմ համառօտակի: Դասախօսող անձինքները որոշելուց չետոյ՝ Ժողովի մէջ մի այլապիսի հարց առաջարկուեցաւ, թէ արդեօք իւրաքանչիւր դասախօսութեան համար պէտք է կանխապէս գրաւոր կոնսպէկտ ներկայացնել, թէ բաւական է բերանացի յայտարարել: Այս և այն կարծիքները յայտնուեցան. պէտք է կամ աւելորդ է, ասացին: Այնուհետև նախագահողը, որ պ. Մանդինեանն էր, յայտնեց՝ պարոններ, ինչպէս տեսնում էք, երկու կարծիք կա՝ ես հարցը վճռած եմ համարում. ով որ կամենայ՝ կարող է գրաւոր պայման ներկայացնել. ով որ չի կամենալ, կը բաւականանանք և բերանացի յայտարարութեամբ:

պ. Յակ. Տէր-Յովհ. Ո՞վ է վճռում այդ հարցը:

պ. Մանդինեան. Նո.

Տէր-Յովհ. Ի՞նչպէս. առանց Ուսուցչական Ժողովի քուէին դիմելու դուք ինքնիշխանօրէն վճռում էք հարցը:

Մանդինեանց՝ այո, առանց Ուսուցչական Ժող. քուէին դիմելու, որովհետև, հէնց այդ Ուսուցչական Ժող. տառծք միաձայն հաւանութեամբ ինձ լիակատար իրաւունք է տուել այդ մասին:

Այս յայտարարութեանն էր ահա, որ յաջորդեց երկար և չամառ վիճաբանութիւն, թէ արդեօք Ժողովը տուել է այդ իրաւունքը կամ մի այլապիսի իրաւունք կարելի էր տալ Ժողովի որեւէ անդամին, ինչ հետեւանքներ և ինչ չարիքներ կարող էին առաջանալ և վերջապէս ինչ է նշանակում լիակատար իրաւունք: Ներքին խօսեցան, երկար վիճեցին, շատ համով և շատ անհամ կարծիքներ յայտնեցին, վերադարձին, և վերադարձեցան, բայց պ. Սեդ. Մանդինեանին չ'կարողացան համոզել, որ յարգէ Ժողովի միաձայն խնդրը և բացառէ, թէ ինչ կ'նշանակէ լիակատար իրաւունք, ինչ է հասկանում ինքը դորանով: Պ. Ս. Մանդինեանը հաստատմանց իւր խօսքին և պահանջեց, որ առանց բացաղբութիւն խնդրելու և իրան դժուարութիւնների մէջ ձգելու, յայտնեն, թէ ցանկանում են արդեօք, որ ինքը կառավարէ Ժողովի դատախօսութիւնները լիակատար իրաւունքներով և եթէ չեն ցանկանում, ապա ինքը հրաժարվում է իւր յանձն առած պաշտօնից: Նւ շատ լաւ արեց պ. Սեդակ Մանդինեանցը, որ ոչինչ բացաղբութիւն չ'տուեց: Ինչ է նշանա-

յուր թացատրել լի ա կ ա տ ա ռ ի ռ ա լ ու ճ ք բառերը, մթթէ դոքա խկապէս այնպէս խրթին և խորիմաստ բառեր են, որ դոքա համար էլ թացադրութիւն և մեկնութիւններ են հարկաւոր և այն էլ ուսուցիչն երիտ: Ծիծաղելի է չհասկանալ, որ լիակատար իրաւունք ունենալ, այդ նշանակում է սրտի ուղղածին պէս վարուել, կամեցածն անել, չուզեցածը մերժել և հեռացնել մէջ տեղից: Բայց որքան անհեթեղ է այդ պարզ և ամենադործածական բառերի միտքը չհասկանալը, նոյնքան և առաւել ևս անհեթեղ է, կարծում ենք, հասկանալուց յետոյ, աղպիսի իրաւունք տալ մէկին, առանց միջոց տալու փոքրամասնութեանը բաւարարութիւն խնդրել իւր պահանջներին և մինչև անգամ անվայել կերպով խեղտել սորա և նորա արդարացի կարծիքը մի աղպիսի սահմանափակութեան վերաբերութեամբ խօսելիս: Ահա սա է դատապարտելին մի ժողովի կողմից: Եւ այս հարցի մէջ իսկ և իսկ այնպէս եղաւ ինչպէս անցած օրը. հարցը դեռ չպարզուած, ընդդիմախօսների պահանջներին թացատրութիւն չտուած, դարձեալ մի բուռն ծափահարութեան ազդեցութեան տակ, խնդրը քուէարկեցին և ձայների բազմութեամբ պ. Ս. Մանգինեանին լի ա կ ա տ ա ռ ի ռ ա լ ու ճ ք տուին:

Մենք ճանաչում ենք պ. Սեդրակ Մանգինեանին, մենք գիտենք, որ նա երբէք իշարն չ'պիտի գործ դնէ ժողովից ստացած լիակատար իրաւունքը, գիտենք, որ նա միշտ պիտի յարգէ և յարգում է իսկ բազմութեան մեծամասնութեան կարծիքը, բայց և այնպէս այդ տեսակ իրաւունքներ պահանջելը անարդար և աննպատակ ենք գտնում և դատապարտում ենք: Զննարկաւ մենք այսպիսի ժողով չենք տեսած: Բայց մի կողմ թողնելով ժողովը՝ մենք չենք կարող բարեկամաբար չ'կշտամբել նոյն իսկ պ. Մանգինեանին, որ երբէք ուղղութիւն չէ դարձնում ժողովի կողմից դէպի ինքն ուղղած խնդիրներին, չէ թացադրում, չէ պարզում, գէթ որպէս նախապահ, այն խնդիրները, որոնց մասին դիմում են իրան, այլ չ'պարզաբանում հարցը սառն կերպով ժողովի առաջը նետելով, սպառնում է նորան իւր հրաժարականով և այսպիսով իւր հեղինակութեան շնորհիւ միայն վատապիւրով խնդրը, այլ և այլ կասկածանքների և տրտուկների առիթ է տալիս: Սա լաւ բան չէ:

Բացի այս տարօրինակ վիճաբանութիւնն ու վճիռը, ժողովը այսօր մի քանի եզրակացութիւններ ևս արեց: Նախ ընտրուեցան դատախօսներ զանազան առարկաներից. որոնց ցանկը ընթերցողը կը գտնէ յօդուածիս վերջումը. երկրորդ՝ ընտրուեցաւ մի առանձին մասնախումբ վայելչադրութեան միաձեւութեան վերայ խորհելու և պ. Տէր Սարգսեանը ջանքն առաւ կարգաւ մի տեսութիւն այդ առարկայի վերայ և խօսել ուսուցման ձևի մասին:

Երրորդ կարգացուեցաւ մի հեռագիր պ. Պօլսի ուսուցիչներին ստացուած և վճռուեցաւ շնորհակալութիւն յայտնել Ընդ. ժողովի կողմից դարձեալ հեռագրով: Ահա սակ հեռագրի բառացի թարգմանութիւնը՝

Հայ ուսուցիչները համախմբուած մի հացկերոյթի ժամանակ ցանկանում են ամենամեծ յաջողութիւն Հայոց մանկավարժական ժողովի բացմանը:

Բերբերեան:

Ահա սակ և դատախօսների ազգանունները իրանց ընտրած առարկաներով:

Տ. Փերումեան. Բարոյադիտութիւն և թուաբանութիւն:

Մեղաւորեան. Կրօն:

Գ. Տէր Գաբրիէլեան. Թուաբանութիւն:

Կ. Թեմուրազեան. Թուաբանութիւն նկատ. ուսում. և Հայոց Լ.

Ս. Աւագեան. Թուաբանութիւն:

Գուլիքեյսեան. Թուաբանութիւն:

Տ. Բղնունի. Ռուսաց լեզու:

Զարթեղեան. Հայոց լեզու, Թուաբանութիւն, մանկ. երգեր:

Իւսուֆեան. Հայոց լեզու և Թուաբանութիւն:

Շերենց. Հայաստանի աշխարհագրութիւն:

Հայր Ղազարոս Յովսէփեան. Երգեցողութիւն:

Հայր Աբէլ Սուքիասեան. Կրօն:

Ս. Դիւանեան. Թուաբանութիւն:

Թաւարեյսեան. Աշխարհագրութիւն:

Ս. Տէր Աստուածատրեան. Թուաբանութիւն:

Տէր Աստուածատրեան. Հայերէն գրել—կարգաւ:

Յ. Խօջամիւրեան. Հայերէն քերականութիւն III բաժ:

Յառաջ քան թէ կ'սկսէինք խօսել այսօրուայ երեկոյցեան նիստի մէջ քննուած հարցերի մասին, շտապում ենք յայտնել մեր խնդակցութիւնը, որ ժողովը զգալի կերպով կանոնաւոր վում է և իրան վայել զիրք է բռնում: Խոստովանվում ենք, ժողովի առաջին նիստերը մեզ շատ երկիւղի տեղիք էին տալիս և հէնց այդ էր պատճառը, որ մեր նախնիքաց արձանագրութիւնների ժամանակ փոքր ինչ խիստ և գուցէ շատերին անհաճոյ ոճ գործածեցինք: Մենք ժողովի կատարեալ չորոգութիւնը ցանկացող և նորան վսեմ հեղինակութիւն մաղթողներին ենք, մենք նորան միմիայն առժամանակեայ, մասնաւոր նշանակութիւն չենք տալիս, այլ ցանկանում ենք, որ նա իւր խմատուն կարգադրութիւններով շատ տարիները համար ուղեցոյց լինի մեր դպրոցներին. հէնց այս էր պատճառը, որ նորա սկզբնական անյաջողութիւնները մեզ երկիւղի մէջ էին ձգում և մենք՝ ստիպուած աւելի կարգ, աւելի կանոնաւորութիւն, աւելի աշխրջութիւն էինք մաղթում նորան: Այս է պատճառը, որ և այսօր դարձեալ խնդրում ենք, որ նորա նախագահները աւելի շրջահայեաց լինին, զիտցիւլինայի և արդարութեան կանոնները երբէք մոռացութեան չ'տան:

Այսօր ժողովի երեկոյցեան նիստին պ. Սեդրակ Մանգինեանը որպէս սկզբնաւորութիւն, բացեց ժողովը մի ատենաբանութեամբ «Ազգայնութեան տարրը ուսումնարանի մէջ» վերտառութիւն տալով իր բանախօսութեանը. պ. Մանգինեանը ամենայն յաջողութեամբ սկիզբն արաւ իր ճառին, անհարկութիւններ արեց այն մասին թէ ինքը ամենայն սիրով, ամենայն անձնուիրութեամբ և սրբութեամբ պիտի կատարէ ժողովից իւր վերայ դրած զեկամարի ծանր պարտաւորութիւնը, և յոյս ունի թէ կարող պիտի լինի ժողովականների ակնկալութիւններն արդարացիել: Նախաբանից յետոյ պ. Մանգինեանը երկար և մանրամասն խօսեց ազգային լեզուի, կրօնի, երկրի աշխարհագրական դիրքի, պատմական աւանդութիւնների և այլ ազգայնութեան հիմքը համարող հական Փակտորների նշանակութեան մասին մեր ազգի վերաբերութեամբ:

Մեր նպատակից բոլորովին դուրս է այդ խնդրի մանրամասնութիւնների մէջը մտնել, մանաւանդ որ նորա գլխաւոր և հիմնաւոր կէտերը արդէն մի քանի տարի է մեր գրականութեան մէջ խօսակցութեան և վիճաբանութեան նիւթ են եղած. կատենք միայն որ մեզ համար ճառը ամբողջութիւն չունեցաւ և ինչպէս երևում է, ժամանակի ողութիւնից ստիպուած ատենաբանը ստիպուեցաւ կտրել իւր խօսքի

Թեև ատանց եղբայրակերու, առանց որոշ հետևանքներ հանելու իւր ասածներէն: Այս պատճառով էլ մենք հրապարակով յայտնում ենք մեր ցաւակցութիւնը, որ ժողովի պ. Ատենապետները անուշադիր թողեցին ժողովականներին միջանկիւն առաջարկութիւնը՝ մի ժամով երկարացնել ժողովի նիստը և խնդրել պ. Մանդինեանին, որ իւր ճառը վերջացնէ: Խնդրողները մտադիր էին այնուհետև քննութեան ենթարկել դորան: Եւ արդարեւ ինչ կ'ընչանակէ մինին իրաւունք տալ խօսելու, չեւոյ խօսքը ընդմիջել և մինչև անգամ ցանկացողներին մերժել և խօսածը քննադատելու իրաւունք չ'տալ: Որքան ինչ յայտնի է պ. Գ. Արծրունին 10 րոպէ միայն միջոց խնդրեց և այդ 10 րոպէն էլ չ'տուին նորան. պ. Սպանդարեանցը ևս խնդրեց և բացառութիւն ստացաւ: Բոլոր ժողովականները ցանկութիւն յայտնեցին սպասել և լսել Մանդինեանի ատենաբանութեան վերջաւորութիւնը, բաց պ. Նախագահը ժողովը վախճած յայտարարեց:

Չմոռանանք չիշել, որ պ. Ս. Մանդինեանի ճառից չեւոյ կարգացուցաւ կարգադրիչ մասնաժողովի կազմած ծրագրի յառաջաբանը, որի մէջ պարզաբանուած էր, թէ ինչ հիմունքներ են աչքի առաջ ունեցել մասնաժողովի անդամները ծրագիրը կազմելու, ինչ ուղղութիւն են տուել նորան, ինչ բարեփոխութիւններ և նորամուծութիւններ են գծադրել ազգային ուսումնարանների համար: Ծրագրի յառաջաբանը կարդալուց չեւոյ նախագահը յայտնեց, թէ որովհետև այժմ որոշեալ ժամանակամիջոցն (6-8 ժամ) անցել է, այս պատճառով էլ յառաջաբանի վերաբերութեամբ խօսել ցանկացողները թող իրանց պատասխանները պատրաստեն վաղուան համար, որովհետև վաղը երեկոյան նիստին, պէտք է մանրամասնորէն քննուի նա:

Օրինակելի դպրոցի ղեկավար պ. Մանդինեանը ժողովի վերջում յայտնեց, որ վաղը առաւօտեան Բնդ. ժողովը նիստ չէ ունենալու, ուստի թող միայն շնորհ բերեն այն ուսուցիչները, որոնք ցանկութիւն են յայտնել դատախօսելու, որպէս զի նոցա ներկայութեամբ ինքը կազմակերպէ գաստառներ:

Ժողովի առաւօտեան նիստին ներկայ էին 157 վարժապետներ, և 38 այցելու, եթէ չ'հաշուենք այն անձանց, որոնք մատենան մէջ չեն ստորագրուած: Վերջիններիս թիւը առնուազն պէտքէ հաշուել 20-30 հոգի:

Օգոստոսի 24 ին

Այսօր առաւօտեան տեղի է ունեցել օրինակելի դպրոցի բացումը և այդ առիթով պ. ղեկավարը կարգացել է առաջին օրինակելի դասը, որպէս սկզբնաւորութիւն: Թէև ղեկավարի դասը քննուել է, այսուամենայնիւ մենք այդ մասին ոչինչ չենք ասում, որովհետև, ինչպէս մեզ հաւատացրին (ինքներս վերոյիշեալ յայտարարութեան պատճառով բացակայ էինք) դա միմիայն աշակերտների հետ նախաձեռնութեան համար է տեղի ունեցել:

Նոյն օրը, երեկոյան, սկսուեցաւ ծրագրի յառաջաբանի քննութիւնը: Ժողովը ամբողջ տեղով թեան ժամանակ շատ ազմկալի էր: Առաջին խօսողը պ. Հ. Առաքելեանցն էր, որի ատենաբանութիւնը կրկնութիւններով և անթիւ կրկնութիւններով լիքը լինելով՝ ոչինչ ամփոփ ու նոր դարձաւ չ'տուց հանդիսականներին: Այնուհետև խօսեցան պ. պ. Բահադրեան, Խատիսեան, Սպանդարեան, Բէգնապարեան, Մանդինեան, Յակ. Տէր-Յովհաննիսեան և ուրիշները: Վեճաբանութեան առարկան էր յառաջաբանի մէջ որոշուած նպատակը մեր ազգային ուսումնարանների: Այնտեղ ասուած էր.

«Մեր ուսումնարանները պիտի մատակարարեն մանուկներին բարոյական կ'ընթացի իր թուութիւն և ընդհանուր դարգացումն»:

Այս մի հատ նախադասութեան բովանդակութիւնն էր ահա, որ այնքան վիճաբանութիւնների տեղիք տուեց: Ատենաբաններից շատերը թերի գտան այդ դադափսքը, անկատար և անհասկանալի: Ընդհակառակն միւսները համարում էին նորան կատարեալ, պարզ և հասկանալի: Ժողովը հարցը լուծուած չ'համարեց և վեճաբանութեան շարունակութիւնը վաղուան ձգեց:

Օգոստոսի 25

Այսօրուանից կանոնաւորապէս սկսվում են դատախօսութիւնների մի ամբողջ շարք և այսօր հէնց պ. Վ. Թէմուրզեանը կարգաց առաջին օրինակելի դասը թուաբանութիւնից: Որքան էլ ցանկալի լինէր մեզ այսուհետև դատախօսութիւնների ամբողջութիւնը հաղորդել մեր ընթերցողներին, մենք այնու ամենայնիւ չ'պիտի կատարենք այդ ցանկութիւնները և դորա համար ունինք շատ պատճառներ:

Բաց միևնույն ժամանակ, ընթերցողների ներողամտութեամբ գրիմելով, մենք կամենում ենք մի երկու խօսք ասել ընդհանրապէս դատախօսութեան կազմակերպութեան և նոցանից ստանալիք օգուտների վերաբերութեամբ: Մենք ամենևին չենք ընդունում թէ դատախօսութիւնները, այն ձևով, ինչպէս նորա լինում են, կարողանային որևէ բարեյաջող ելք ունենալ և շօշափել օգուտներ տալ: Ընդհակառակն մեր դատախօսութիւնները պէտք է ծառայեն միշտ սխալ ենթադրութիւններ, թիւ մեկնութիւններ և անտեղի ու անօգուտ վեճաբանութիւններ չարուցանելուն: Երկու հարիւր մարդու մէջ նստած են 10-15 երեխայ, բազմութիւնը յառած ուշադրութեամբ նայում է նոցա վերայ և մի տեսակ երկիւղի ու կաշկանդման մէջ է ձգում. միւս կողմից ուսուցիչը դուրս է գալիս և առանց դոցա ճանաչելու սկսում է խօսել իւր դասը: Դատախօսութեան ժամանակ հանդիսականներից մինը թիւ տակին մի նկատողութիւն է անում, երկրորդը միւս կողմից մի բան է մըմնջում, երրորդը իւր հարեանների ակամջում խօսում է, չորրորդը մի տեսակ արհամարհական ժպիտ է ձգում դատախօսի վերայ, հինգերորդը երկար ու բարակ զրոյց է անում մի անկիւնում: Այս ամենը թէև լինում են մեզմութեամբ, առանց ազմուկի, բաց և այնպէս, ուսուցիչը որ գիտէ թէ իրան քննադատելու են, բոլորը իւր վերայ է առնում և իւր դատախօսութեան ընթացքում անհետադարձութեան և շատ անգամ կաշկանդման է ենթարկվում: Սա անբնական դիրք է. ուսումնարանի մէջ այսպիսի բան չէ պատահում: Միւս կողմից ուսուցիչը օչինչ նախապէս սերմանած չ'լինելով՝ ոչինչ էլ չէ հնձում: Նա սկսում է անձանութիւնների հետ և անձանութիւն թու կամենալով ամբողջացնել դասը՝ շատ անգամ մի շարաթուաց ասելիքը մի ժամումն է ասում և այսպիսով դարձեալ անբնական դրութեան մէջ ընկնում. ինչոր նա արեց բազմութեան առաջ, երգվում էմ, դասատանը չի անիլ: Ինչ հարկաւոր է ուրեմն իզուր ժամաւաճառ լինել և անբնական երեւոյթների տեղի տալ: Իմ կարծիքով այսպիսի անյարմարութիւններից դուրս գալու և ժողովի պարագմանց այդ մասը օգտակար շաղի մէջ դնելու համար առաւել լաւ կը լինէր եթէ պ. ժողովականները ուրիշ ձև տային պարագմունքներին:

Մենք կարծում էինք, ընդհակառակն, որ շատ լաւ կը լինէր, եթէ ատենապետների ժողովը նախապէս կարգադրիչ մասնաժողովի անդամների հետ խորհուրդ անելով՝ որոշէին ամենայն առարկայից այն նիւթերն ու կէտերը, որոնք նո-

ցա կարծիքով առաւել նշանակութիւն ունին և ուսումնա-
բանական կեանքի մէջ դժուարութիւնները տեղիք են տալիս:
Հայոց լեզուի վերաբերութեամբ կարելի էր օրինակ երեք թէ
չորս դաս նշանակել 1. տշակերտների հետ նախաձեռնութեա-
լիւն. 2. առաջին դաս տառագիտութիւնից 3. բացադրա-
կան ընթերցանութիւն. 4. պարագայական բառեր նախա-
դասութեան մէջ և այլն: Այսպէս էլ կրօնից և ուրիշ առար-
կաներից: Այս սրշումներն անելուց յետոյ միայն պէտք էր
առաջարկել ցանկացողներին ընտրել այս կամ այն նիւթը,
պատրաստուել մի քանի օր և խօսել ճիշտ օրինակելի և ոչ
փորձական դասեր: Ի հարկէ կան և ուրիշ առելի չար-
մարաւոր ձևեր, օրինակ, մենք մտաբերում ենք այս մասին
մի առաջարկութիւն փորձի մէջ. որը բոլորովին մոռացու-
թեան է ստան, բայց մենք կը բաւականանանք միմիայն
մեր յառաջ բերածով, որովհետեւ երկար գրելու ոչ ժամա-
նակ կայ և ոչ տեղ: Այսպէս թէ այնպէս ցանկալի կը լինէր
որ դասախօսողները ցուցակը և նոցա վերցրած առարկա-
ները կախած լինէին ժողովի դահլիճում, որպէս զի թէ ան-
գամները և թէ դասախօսողները կարողանային պատրաս-
տուել դոցա համար:

Ն ե ռ ե կ ո չ ի ա ն ն ի ս տ: Այսօր երեկոյեան նիստը բա-
ցուցաւ ճիշտ ժամը 6-ին: Քննելի խնդիրը ծրագրի յառա-
ջաբանն էր: Նրեկուայ վիճաբանութիւնները նորոգուեցան:
Նախագահի առաջարկութեամբ խօսեցան նախ գեղարկան
ուսումնարանների ուսուցիչները: Այնուհետև դարձաւ յա-
ռաջ եկան մեր գլխաւոր դործողները: Ժողովը բաւական
աղմկալի էր: Նրեկար բացադրութիւններից և վէճերից յե-
տոյ, որոնք երեք ժամ տեւեցին, ժողովը վերջ ի վերջոյ
հարցը պարզութեամբ համարեց և նախագահի քուէարկու-
թեան հետեւանքը ապացուցեց, որ մեծամասնութիւնը յա-
ռաջարանի մէջ որոշած նպատակը՝ տալ մանուկնե-
րին բարոյական կրթութիւն և ընդունելի և պարզ դաս: Այնուհետև
թիւթը վիճաբանութեան ենթարկուեցաւ և այն հարցը,
թէ արդեօք պէտք է նպատակի քննութեամբ բաւա-
կանանալ և ամբողջ ծրագիրը յառաջաբանի միւս կէտերի
հետ երեսնից մասնաժողովին յանձնել, թէ այդ կէտերը
միառմի քննել ընդ. ժողովի մէջ: Ժողովականները նախ միա-
ձայն կոչեցին յանձնել երեսնից մասնաժողովին, բայց մի
երկուսի կողմից ընդդիմադրութեան հանդիպելով՝ քուէար-
կեցին հարցը և բաղմութեամբ ձայնից վճռեցին՝ յառա-
ջաբանի մտացած կտկան կետերը ևս քննել ընդ. ժողովի մէջ:

Այս մասին մի համառօտ դիտողութիւն: Կարելի է
արդեօք քննել մի յառաջաբան, առանց պրօգրամայի ամ-
բողջութեան հետ ծանօթացնելու ժողովականներին. մի թէ
նպատակը և նպատակի իրագործումը—պրօգրամայի ման-
րամասնութիւնները—միմեանց հետ սերտ կապ չունեն, մի թէ
նոքա փոխադարձապէս չ'պիտի պարզեն միմեանց. չ'պիտի
ցոյց տան թէ որքան համաձայն ու ներդաշնակ են իրար
և քննչպէս կարելի է մինը առանց միւսի քննել: Կարելի է
արդեօք վեր առնել մի որեւէ հեղինակութիւն, կարգաւ նորա
յառաջաբանը և առանց գերքնն ուսումնասիրելու, առանց
տեղեկանալու թէ այդ յառաջաբանի մէջ ամփոփած մտ-
քերն ու սկզբունքները ինչպէս են բացադրուած, իրակա-
նացրած գրքի մէջ, վեր կենալ և այդ գործը, այդ հեղինակու-
թիւնը մանրամասն քննադատութեան ենթարկել: Կարծում
ենք թէ դա կանոնաւոր վարմունք չէ:

Նիւդայոս Տէր-Վանդեան:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ի Վան 1882 Օգոստոսի 4

Վստահ լինելով ձեզ թէ ամէն ազգային ձեռնարկու-
թիւն, որ մեր յառաջ կը բանայ յառաջդիմութեան ճանա-
պարհ ձեր իղձ և փափագն է, ուստի այս մի քանի անձուկ
տողերը զոր Վանայ կեդրոնական դպրոցին համար կը գրեմ
ձեր աղնութեան շնորհ արեք հրատարակել ձեր «Արձա-
գանք» հանդիսով, լինելով տիրապէս «Արձագանք» ազգա-
սիրաց ականջներուն:

Անշուշտ պ. Փորթուգալեան երբ Տփլիսէն անցաւ իւր
ձեռնարկութեան մասին ամենայն հանգամանօք ձեզ պատ-
մած է. այլ ևս հարկ չէ կրկնել նոյն տեղեկութիւններ ինչոր
կը պատկանի իւր ձեռնարկած Վանայ կեդրոնական դպրոցին:
Նս միայն իբրեւ իմ սեպուհ պարտիք այս կը յայտարարեմ թէ
պ. Փորթուգալեանի այս ձեռնարկութիւն Վասպուրական
երկրին համար մի մեծ յառաջդիմութեան քայլ է, բայց
օժանդակող քաջալերիչ ձեռք պէտք են, որպէս զի այդ քայլ
զօրանայ և շարունակէ:

Նրանի թէ ամէն երկրի ժողովուրդ կարենար իւր
յառաջդիմութեան քայլափոխներ յառաջ տանել. չը կարօտէր
երբէք ուրիշ երկրի ժողովուրդին: Բայց գիտէք Մեծարոյ տէր
թէ ամբողջ Հայաստանի գաւառներում տանջուած ու հարս-
տահարուած մի գաւառ է Վասպուրական երկիր. նա դեռ
սովուն արկածներ չի մոռցաւ. սորա համար որեւից յառաջ-
գիմական ձեռնարկութիւններ ինքնին կարող չէ յառաջ վարել.
նա իբրեւ տկարած երախայ մի կողալէ որ իւր ձեռք բռնեն,
որպէս զի կարենայ քաջալիտել:

Պ. Փորթուգալեան բարոյապէս իբրեւ դաստիարակ իւր
կենդրոնական դպրոցի միջոցով Վանայ մանուկներուն ձեռքն
բռնած է. բայց չէ թէ մանուկներ միայն. այլ նոյն ինքն
իսկ կը տկարանայ իւր ձեռնարկութեան մէջ ի թէ բարեբար
ազգայնոց ձեռք չ'օժանդակեն նմա:

Այդ բարեբար ձեռք Տփլիսոյ բարերար ազգայինքն են.
որ ինչպէս սովալուկ ժողովուրդին, և այժմ տգիտութեամբ
սոված մանուկներուն պէտք է բանի և գիտութեան հայ
կարկառել: Զի մարդիկ երբ միայն հացով կուպրին կեանք
չունին, զի մարդն միայն հացով չ'ուպրի ալ և բանիւ ասաց
Քրիստոս:

Ար խնդրեմ, մեծարոյ տէր, որ իմ ձայն ձեր ձայնի հետ
խառնելով արձագանք լինիք. յորդոր և հրաւէր կարգաւ այն
ամէն ազգային ազգայնոց, որ միայն ձայնի կը ուպատեն և
յառաջդիմութեան համար երբէք զահագնութիւն չեն
լինայեր: Սրհնեալ լինին նոքա որոց համար անդադար կը
չիլէ և կաղօթէ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Հայոց մէջ Անգլիքան եկեղեցին տարածելու շարժ-
ման նկատմամբ իբրեւ նորագոյն լուր կրնանք ծանու-
ցանել թէ Անգլիոյ կրօնական կարեւոր թերթեր, որպէս
Չըրչ Պէլս, Չըրչ Թայքս, Կարտիան, և այլն, սկսած են
Քէնդրալըրի Արքեպիսկոպոսին դէմ գրել այնպիսի շար-
ժում մը քաջալերելուն համար որ Հայոց մէջ նոր բա-
ժանում արտագրելու և ներքին բարեկարգութեան առ-
ջև դժուարութիւն յարուցանելու միայն կը ծառայէ:

Այս թերթեր Հիմնական կետերով վրայ համակարծիք են Մասիսի: Անոնց կարծեաց մէկ թեթեւ ճաշակը գուցէ յաջորդ թուով մը տանք: Բերայի Անկլիքան եկեղեցւոյ պատուարժան պաշտօնէին նամակէն ալ տեսնուեցաւ թէ Հայոց մէջ կրօնաճառական ձեռնարկներ չընելու գաղափարն ընդհանրապէս Անկլիքան կղերին լուսամիտ մասին գաղափարն է: Այս պայմանաց մէջ, չենք յուսար որ Այնթապի բախտախնդիր եպիսկոպոսն իւր ապօրէն նպատակին կարենայ հասնիլ:

Պատրիարքարանը նամակ մը ստացաւ Եփեսոսի Նիսիոյ Առաջնորդական տեղ Արժ. Տ. Սահակ քահանայէն յուլիս 8/20 թուով: Տ. Սահակ քահանայն մէջ աչլոց կը ծանուցանէ թէ Գահիրէն մէջ գտնուող իբր 100 հազարդէր Առաջնորդարանն և եկեղեցին լրացուած, ապրելու կամ փախչելու միջոցներէն միանգամայն դուրի են, և իրաւացի երկիւղներ կան թէ մոլեռանգական չարձակումներ պիտի կրեն. և թէպէտ Տ. Սահակ քահանայն ինքզինք չհոգար, բայց կ'ըսէ թէ իւր քով ապաստանած մանկանց և կանանց վիճակը շատ խեղճ է, և եթէ միջոց ունենայ, զանոնք մէկ մէկ ճամբով Գահիրէն և Եփեսոսէն՝ հեռացնել կ'ուզէ. որպէս զի գոնէ կեանքներին աղաւտեն: Առ այժմ անօթի են, և Տ. Սահակ քահանայ ստիպմամբ կ'աղաչէ որ զբանական օգնութիւն ղրկուի: Նամակին տակը կը յարէ թէ նամակը գրելէն ի վեր թղթատարութիւնն ալ գոցուած է, հետեւաբար, այսուհետեւ նամակ չպիտի կրնայ գրել. ուստի Գահիրէն խեղճ Հայերն Ազգին գթութեան ջանձնարարելով, յուսահատութեամբ կը վերջացնէ իւր նամակը:

Եգիպտոսի Արժ. առաջնորդական Տեղապահ Տէր Սահակ քահանայի կողմէ ամսոյս 6/18 թուականաւ հասած վերջին նամակէ մը իմացուած է որ Ալէքսանդրիոյ ռմբակոծման և աւարաւորութեան ժամանակ՝ տեղւոյն հայերն անվնաս մնացած են, ապաստանելով ազգային եկեղեցին, որ ամեն կողմէ ընդարձակ պարտէզներով շրջապատեալ լինելուն, ապահով դիրք մ'ստացած է: Իսկ Ալէքսանդրիա բնակեալ այն ազգայինք, որոց սպանումն ու կողոպտուիլն յառաջագոյն ծանուցուեցաւ, փողոցները Պէտէվիներուն ձեռքն ինկած դժբախտներուն կարգէն պէտք է լինին:

* *

Գաւառացի ուսուցիչներէից ոմանք խնդրում են մեզ տպագրել հետեւեալ՝ որովհետեւ Ուսուցչական ժողովի նիստերի ժամանակ շատ հարցեր վճռելիս մենք չենք կարողանում յայտնի գործակցութիւն ցոյց տալ և մեր ձայնը շատ անգամ խեղտվում է հեղինակութիւն վայելող անձանց կողմից, այս պատճառով հարկաւորութիւն ենք համարում հրապարակաւ խնդրել ժողովի պ. պ. Ատենապետներին, որ գոնէ դասագրքերը ընտրելիս մեզ անտես չանեն և աչքի առաջ ունենան թէ ինչ նախապատրաստութիւն ունեն ուսուցիչները, ինչ եղանակների են ընտելացած և որ գրքերով կարող են պարապել: Սա հարկաւոր է մանաւանդ այն պատճառով՝ որ ուսումնաւորանի յառաջադիմութիւնը ամբողջապէս կախուած է ու-

սուցչից և ոչ թէ դասագրքերից, մինչդեռ ուսուցիչներին կաշկանդելով և նոցա ձեռքը այնպիսի դասագրքեր տալով, որոնք գուցէ և շատ լաւ են, բայց անգործարելի են ներկայ հանգամանքներում, ժողովը աւելի վնաս տուած կը լինի այն գործին, որին օգուտ տալու համար միայն հրաւիրուած է:

* *

† « Ոչ ևս է Սուքրի. շիջաւ Հայ կղերի նո-
« րալոյս ջահերէն մին. խամրեցաւ մին ի նորընձիւղ
« ծաղկանց Միսիթարայ. միով բանիւ Հայութիւն իւր
« ընտիր անհատներէն մին կորսնցուց »: Այսպիսի մի բոլորի լուր ստացանք « Մասիս » վերջին համարներից (№ 3248):

26 անցեալ յուլիսի երկարատեւ հիւանդութիւնից յետոյ վախճանել է Կ. Պոլսում Վենետիկի միաբան՝ հայր Արսէն Սուքրիեանը ընդամենը 33 տարեկան հասակում: Մահուկ ժամանակը մտնելով Միսիթարեանց դպրոցը, մօտ 19 տարի հանգուցեալը նոյն միաբանութեան անդամ էր համարվում: 2ը նայելով իւր երիտասարդական հասակին, Հ. Ա. Սուքրիեանը լեզուագիտական զարմանալի մեծ հմտութիւն էր ձեռք բերած: Նորա գրոց լեզուաւ աշխատութիւնները միանգամայն յիշեցնում էին Արսէն Բագրատունւոյ գրիչը: Հին յունաց և լատինացոց լեզուների մէջ այնքան հմուտ էր, որ քանի մի տարի առաջ Պատուայի համալսարանից հրաւեր ստացաւ հելլենական լեզուի կաթեդրը ընդունելու: Ոչ պակաս գիտէր նա Ասորի լեզուն, Իտալերէնը, Գաղղիերէնը, Գերմաներէնը և Անգղիերէնը: Իւր հմտութիւնը այս լեզուների մէջ նա ցոյց տուեց կարճատեւ, բայց շատ արդիւնաւոր գործունէութեան մէջ զբաղանութեան ասպարիզում: Արդէն եօթանասուն թուականների սկզբում նա հանդէս եկաւ իւր գիտնական գրուածներով « Բագմավէպի » մէջ: Յիշենք, օրինակ, նորա « Հոմերական բառգիրք և Հոմերական տողք » անունով քննութիւնը կամ « Սկիզբն Հայկական լեզուի և Դիոնեսիոսի թրակացույք երականութիւն » հնախօսական հետազօտութիւնը կամ վերջապէս Գուռնիւմ գերմանացու Խորենացոյ մասին գրուածի պատասխանը և այլն: Նորա ոտանաւոր թարգմանութիւնները « Եւրիպիդեսի » Աղերսաւորացն » կամ « Թէոկրիտեայ եղօնք » այնպիսի զմայլեցուցիչ քաղցր լեզու ունին, որ ուրախութեամբ մարդ վկայում էր, թէ Միսիթարեանց մէջ դեռ վառ և կենդանի է մնում մեր Ոսկէդարեայ արժանաշիշատակ հարց ներշնչած լեզուագիտական վսեմ ճաշակը:

Հանգուցեալ Հ. Արսէնը մեծ յոյսեր էր տալիս մանաւանդ հնագիտական աշխարհին: Եւրոպացի արեւելագէտները քաջ ծանօթ էին նորա հետազօտութեանց հետ: Գրչագիրներ կարգալու զարմանալի հմտութիւնը և սէրը վարձատրեցին նորան մի քանի նշանաւոր գիւտերով: Անցեալ տարի Վենետիկում կայացած Աշխարհագրական ընդհանուր ժողովին նա ներկայացրեց այն

մեծ գիւտը, որով միանգամայն անմահացրեց իւր անունը գիտութեան համար: Այդ էր նորա գտած «Մովսէս խորենացւոյ աշխարհագրութեան» նոր և հնիցը շատ տարբեր և լիակատար օրինակը, որի մասին մի ճաշակ տուեցինք «Արձագանքի» № 2 մէջ (տես «Մատենախօսութիւն»): Եւ այսպիսի մի բանիբուն և գիտնական անձը գերեզման մտաւ ՅՅ տարեկան հասակում. . . :

Ոչ միայն հայագիտութիւնը, այլ և ընդհանրապէս գիտնական աշխարհը պիտի խորը ցաւին այս կորուստի համար և օրհնութեամբ պիտի լիչեն Հայր Արսէն Սուրբիեանի անմոռանալի անունը. . . :

Ա. Երեյեանց.

*
* *

Հայոց Առաջին Ընդհանուր Ուսուցչական Ժողովին ներկայ են գտնուել թէ ուսուցիչներ և թէ կողմնակի անձինք հետեւեալ թուով.

		Ուսուցիչ		Կողմնակի անձինք	
Օգոստոսի 21		առաւօտ	147	48	195
" "	23	առաւօտ	167	34	201
" "	24	առաւօտ	88	34	122
" "	25	առաւօտ	169	42	211
" "		երեկոյ	167	51	218

*
* *

ԹԻՖԼԻՋԻ ԹԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ՌԵՍՈՒՄԱՐԱՆՆԵՐԸ

1882 թ.

Ք Ա Ղ Ա Ք Ե Ի Գ Ա Ի Ա Ռ	Ուսումնարանների թիւը:		Ուսուցիչների թիւը:		Ուսանողների թիւը:		Տարեկան մուտք:	Տարեկան ծախս:
	Արական	Իգական	Արական	Իգական	Արական	Իգական	Բուբլի:	Բուբլի:
Թիֆլիզում և նորա գաւառում	11	9	64	36	380	732	32,437	30,137
Բորչալուի գաւառում	8	1	13	2	315	42	5,408	5,408
Գօրի և նորա գաւառում	2	3	5	3	90	55	3,090	3,090
Սղնախում	1	1	4	1	58	25	1,200	1,200
Թէլաւում	1	1	3	1	71	75	2,166	2,521
Ջաքաթալա	1	—	2	—	50	—	560	533
Ախալցխա և նորա գաւառում	7	3	33	9	565	326	17,172	15,846
Ախալքալաք և նորա գաւառում	32	1	40	1	1,265	64	6,905	6,631
Քութաիս և նորա գաւառում	2	1	3	3	65	60	4,520	3,942
Ելիսաւէտպօլ և նորա գաւառում	8	1	14	1	441	68	5,497	5,120
Ղազախու գաւառում	3	—	3	—	176	—	1,947	1,575
Գ ու մ ա Ր	76	21	184	47	3,476	1,447	80,902	75,903

Յետագայ Համարներից կըսկսենք պ. Գ. Ե. «Ճանապարհորդական տպաւորութիւնների» տպագրութիւնը: Այդ աշխատութեան գլխաւոր բովանդակութիւնը կազմում են Հեղինակի խորհրդածութիւնները մի ամբողջ շարք տնտեսական և Հասարակական խնդիրների մասին, որոնք ներկայումս այնքան զբաղեցնում են մեր ազգը:

*
* *

Խնդրի կարեւորութիւնը աչքի առաջ ունենալով մենք այս Համարում ընդարձակ տեղ տուինք Ուսուցչական Ժողովի պարապմունքների նկարագրին:

Խմբագիր-Հրատարակիչ ԱՅԳԱՐ ՅՈՎ. ՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Ընդհանուր Ժողովը լինելու է այսօր, ամսոյս 29-ին, առաւօտեան 11 ժամին, պ. Գրիգոր Արծրունու թատրոնական դահլիճում, Ապաստանարանի խնդրի վերջնական լուծման Համար:

Կենտրոնական գրավաճառանոցում, ի միջի այլոց, ծախվում են հետևեալ հայերէն գրքերը.

	Բ.	Կ.
Միանսարեան—Քնար Հայկական	1—	30
Չէստէրտօնի ժառանգը, պատկերազարդ վէպ . . .	1	—
Ա. Յովհաննիսեան. Հայր և Հայաստանը օտարների աչքում, Հրապարակական դասախօսութիւն —	30	
Կօմբ. Խնամատարութիւն մանկանց	—	60
Շիւքեր. Վիլհելմ Տէլլ	—	60
» Դօն Կարլոս	1	—
» Օրլէանի կոյս	—	60
Լէսսինգ. Նաթան իմաստուն	—	60
Շէկսպիր. Օտէլլօ	—	60
Պաօշեանց Հացի խնդիր	—	80
100-ից աւելի գնողները 20% զիջումն են ստանում:		
Գամառ Քաթիպայի ազատ երգեր 1 օրինակը —	5	
10 » —	45	
25 » —	1	—
50 » —	1—	75
100 » —	3	—

* Օտարաքաղաքացիք ճանապարհածախք վճարում են ըուբլուն 10 կոպէկ, իսկ 25 ըուբլունց աւելի գնողները ճանապարհածխս չեն վճարում:

ՀԱՅ ԹԱՏՐՕՆԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԻ ԿՈՂՄԻՑ

Թիֆլիզի Հայ թատրոնական մշտական խումբը պատիւ ունի յայտնելու Հասարակութեան, որ նա վճռել է Հայ թատրոնի գործը շարունակելու առանց գրամական միջոցների: Այդ պատճառով նա ցաւում է, որ անկարող է հրաւիրելու Թիֆլիս Պօլսոյ յարգելի դերասաններին և դերասանուհիներին, որոնք մեծ Համակրութիւն գտան տեղւոյս Հասարակութեան մէջ: Բայց և այնպէս մշտական խումբը թոյլ է տալիս իրան մտածելու, որ Թիֆլիսի Հայ Հասարակութիւնը Համակրութեամբ կը վերաբերի այս վսեմ ձեռնարկութեան և կաջակցէ նորա յաջողութեան, քանի որ Թիֆլիսը Հայութեան գլխաւոր կենդրոններից մէկն է, քանի որ երեք տարի շարունակ ներկայացումներից յետոյ ամօթ կը լինէր, որ Թիֆլիսի պէս Հայաշատ քաղաքը առանց Հայերէն ներկայացումների մնար: Այս ալսպէս լինելով մշտական խումբը յայտնում է մի ուրախալի լուր: Մեծ. օր. Աստղիկը թատրոնի գործին նպաստել կամենալով Համաձայնուել է մասնակցելու տեղական խումբին: Զմոռանալով իւր ընկերներին և սիրով ընդունելով հրաւերը օր. Աստղիկը շուտով կը թողնի Զմիւռնիա և կը գայ Թիֆլիս: Տեղական խումբի մէջ գործողները են՝ տ. տ. Սաթինիկ-Զմշկեան, Փաշայեան-Տէր-Գրիգորեան, Շամիրամ, օր. օր. Հռիփսիմէ, Անուշ, Վարդուհի և ուրիշներ, պ. պ. Զմշկեան, Մանգինեան, Աւալեան, Տէր-Գալութեան, Տէր-Գրիգորեան, Աղայեան, Սարգսեան, Զարդեղեան, Սահակեան, Բուռնաբեան և այլն: Մատինեան և Առաքելեան յուշարարներ: Ներկայացումները սկսուելու են Սեպտեմբերի 2-ից Արծրունու և Ամառնային (քաղաքային) թատրոններում: Բէպէրտուարը բաղկացած է ամենաընտիր Հայ, ռուս, ֆրանսիական, գերմանական, անգլիական, իտալական և այլ Հռչակաւոր Հեղինակների երկասիրութիւններից:

Աբօնրմենտների գները 12 ներկայացման Համար Արծրունու թատրոնում են. Օթեակներ՝ բաց 60 ր. փակում—72 ր. բազկաթուղներ 1—կարգի—30 ր. 2 և 3 կարգի—20 ր. մնացածները—15 ր. աթուղները 10 ր. Աբօնրմէնտ ստորագրուել կարող են Արծրունու թատրոնի կասսայում ամեն օր ժամը 10-ից մինչև 2-ը:

Ծանօթ. Մշտական խումբը իւր յարգանքը ցոյց տալու Համար Հայոց առաջին Ուսուցչական Ժողովին տալիս է երկու արտաքոյ կարգի ներկայացումներ ներկայ ամսոյս 26-ին և 31-ին պ. Արծրունու թատրոնում:

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 28 Августа 1882 г.
Типография И. Мартиросіанца.